

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MAJA SAMEC

**SPREMEMBE POKOJNINSKEGA SISTEMA V REPUBLIKI
SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MAJA SAMEC

Mentorica: asist. dr. Barbara Rajgelj

**SPREMEMBE POKOJNINSKEGA SISTEMA V REPUBLIKI
SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

Spremembe pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji

Pokojninski sistem v Republiki Sloveniji dviga veliko prahu, zato sem se v diplomskem delu osredotočila na problematiko pokojninskega sistema v povezavi z demografskimi spremembami. V diplomskem delu tako obravnavam razvoj pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji vzporedno z demografskimi gibanji. Glede na to, da so demografski trendi tesno povezani s pokojninskim sistemom ter posledično vplivajo na njegov razvoj ter spremembe, sem najprej opredelila posamezne demografske trende v Sloveniji in projekcije prebivalstva v Sloveniji do leta 2050. V osrednjem delu predstavim zgodovino in razvoj pokojninskega sistema na slovenskem, njegove spremembe nato pa predstavim trenutno stanje ter zadnjo pokojninsko reformo, ki je bila izvedena leta 1999. Reforma je prinesla nov sistem, ki temelji na treh pokojninskih stebrih, katere v nadaljevanju diplomske naloge tudi podrobneje predstavim. Največ pozornosti sem namenila prvemu in drugemu pokojninskemu stebri, saj sta najbolj razširjena med zavarovanci. V zadnjem delu sem povezala demografske spremembe z razvojem pokojninskega sistema ter predstavila cilje države za ohranitev ustreznega pokojninskega sistema in primernih pokojnin.

Ključne besede: pokojninski sistem, pokojninska reforma, pokojnine, demografske spremembe.

Modifications of pension system in Republic of Slovenia

Pension system in Republic of Slovenia has been raising a lot of dust and that is the reason why I have decided to write about the issue of the pension system in relation with the demographic changes in the assignment for my diploma. Therefore in the assignment I am discussing the evolution of the pension system in Republic of Slovenia in relation with the demographical changes. Considering that the demographical trends are closely connected with the pension system and consequently influence its development and modifications, I have defined the demographic trends and projections of population in Slovenia up to the year 2050 in the beginning. In central part of my assignment I have introduced the history and development of pension system in Slovenia, the changes in it and then I have presented the current situation and the last pension reform, which was performed in 1999. The pension reform has brought along a new system, which is founded on three pension pillars which are presented in the continuation of the assignment. I have put most of the attention to the first and second pension pillar, because they are the most widespread among policyholders. In the last part I have connected the demographical changes with the development of pension system and I have also presented the main goals of the country to preserve of a suitable pension system and proper pensions.

Keywords: pension system, pension reform, pensions, demographical changes.

KAZALO

1. UVOD	6
2. DEMOGRAFSKI TRENDI V SLOVENIJI	8
2.1 RODNOST IN DEJAVNIKI RODNOSTI	8
2.1.1 DEJAVNIKI RODNOSTI	9
2.2 RODNOST V SLOVENIJI	12
2.2.1 POTEK RODNOSTI V SLOVENIJI	13
2.3 UMR LJIVOST IN PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA	14
2.4 MIGRACIJE	16
2.5 STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA PREBIVALSTVA	18
2.6 PROJEKCIJE PREBIVALSTVA DO 2050	20
3. POKOJNINSKI SISTEM V REPUBLIKI SLOVENIJI IN NJEGOVE SPREMEMBE	23
3.1 RAZMERJE MED ŠTEVILOM UPOKOJENCEV IN ZAVAROVANCEV	24
3.2 ZGODOVINSKI RAZVOJ POKOJNINSKEGA SISTEMA V REPUBLIKI SLOVENIJI	26
3.2.1 RAZVOJ POKOJNINSKEGA SISTEMA DO LETA 1945	26
3.2.2 REFORMA LETA 1946	27
3.2.3 REFORMA LETA 1952	28
3.2.4 REFORMA LETA 1957	28
3.2.5 REFORMA LETA 1964	28
3.2.6 REFORMA LETA 1972	28
3.2.7 REFORMA LETA 1983	29
3.2.8 REFORMA LETA 1992	29
3.2.9 REFORMA LETA 1999	30
3.3 SPLOŠNO O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU	31
3.3.1 VRSTE PRAVIC	32
3.3.2 NAČELA POKOJNINSKEGA SISTEMA	32
3.4 TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA	34
3.4.1 TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA V SLOVENIJI	36
3.5 SPREMEMBE IN DOPOLNITVE ZPIZ-1	37
3.5.1 POSLEDICE SPREMEMB ZPIZ-1	39
3.6 PRVI POKOJNINSKI STEBER: OBVEZNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	40
3.6.1 STAROSTNA POKOJNINA	41
3.6.2 DELNA POKOJNINA	46
3.6.3 DRŽAVNA POKOJNINA	46
3.6.4 VDOVSKA POKOJNINA	47
3.6.5 INVALIDSKA POKOJNINA	47
3.7 DRUGI POKOJNINSKI STEBER: OBVEZNO IN PROSTOVOLJNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	48

3.7.1	<i>OBVEZNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE</i>	49
3.7.2	<i>PROSTOVOLJNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE</i>	51
3.8	TRETJI POKOJNINSKI STEBER: POKOJNINSKO ZAVAROVANJE NA PODLAGI OSEBNIH POKOJNINSKIH VARČEVALNIH RAČUNOV	55
3.9	PRIMERJAVA TREH POKOJNINSKIH STEBROV	56
3.10	PRIPOROČILA ZA ZAGOTAVLJANJE SOCIALNE VARNOSTI PO UPOKOJITVI.....	57
4.	DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN POKOJNINSKI SISTEM V SLOVENIJI	59
4.1	KAKO KAŽE V PRIHODNJE	59
4.2	CILJI DRŽAVE ZA OHRANITEV USTREZNEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA TER PRIMERNIH POKOJNIN.....	61
5.	SKLEP	66
6.	VIRI IN LITERATURA:	69

1. UVOD

Živimo v obdobju, ko se demografski trendi zelo spreminjajo, kar obremenjuje ne le vladne politike posameznih držav, temveč celotno družbo in njeno normalno funkcioniranje. Države, med katere spada tudi Slovenija, se soočajo s strmoglavim upadom rodnosti in hkrati močno povišano življenjsko dobo prebivalstva. Kako se pripraviti na vse težave, ki jih prinašajo spremenjeni demografski trendi oziroma kako se izogniti tem težavam, je vprašanje, ki si ga zastavljajo številni strokovnjaki na različnih področjih, ki so izpostavljena demografskim gibanjem. Eno izmed takšnih področij, je tudi pokojninski sistem, ki mora biti organiziran tako, da zagotavlja primerno stopnjo materialne in socialne varnosti v novih demografskih in globalnih pogojih gospodarjenja.

Prebivalstvo se stara, rodnost upada, življenjska doba se podaljšuje, vse to so dejstva, ki prinašajo nešteto vprašanj, s katerimi se sooča tudi Slovenija. V prvem delu diplomske naloge se bom posvetila demografskim razmeram v Sloveniji, vzrokom ter dejavnikom, ter posameznim demografskim trendom, ki imajo največji vpliv na obstoječe družbeno in ekonomsko stanje. Na koncu poglavja bom predstavila možne projekcije za naslednja desetletja ter kaj nas čaka na demografskem področju.

Glede na to, da so se razmere spremenile tudi v slovenskem okolju, bom v diplomski nalogi skušala ugotoviti ali so demografske razmere vplivale na pokojninski sistem v Sloveniji in če so, na kakšen način se kažejo njihovi učinki. Pokojninski sistem v Sloveniji ureja Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1), ki je bil sprejet decembra 1999, v veljavo pa je prišel 1.1.2000. Do danes je bil zakon večkrat dopolnjen in spremenjen, kar bom tudi prikazala v drugem delu diplomske naloge. Na kratko bom predstavila razvoj pokojninskega sistema na slovenskem ozemlju, vključno z zadnjo reformo leta 1999. Hkrati bom v drugem delu podrobneje opisala tristebni pokojninski sistem v Sloveniji, ki ga je uvedla pokojninska reforma in kakšne posledice je le-ta prinesla.

V zadnjem, tretjem delu bom skušala povezati demografske spremembe in njihov vpliv na pokojninski sistem v Sloveniji. Na koncu bom navedla še nekaj aktivnosti oziroma ukrepov, ki naj bi jih država sprejela oziroma izvajala, da ohrani primeren pokojninski sistem, ki bo zagotavljal ustrezno socialno in finančno varnost državljanov.

Namen moje diplomske naloge je torej prikazati, kako demografske spremembe vplivajo na oblikovanje pokojninskega sistema, hkrati pa želim predstaviti, da se razmere nenehno spreminjajo, kar pomeni, da je potrebno sistem organizirati čim bolj previdno, pri tem pa si lahko pomagamo z različnimi priporočili in analizami, ki jih objavljajo institucije Evropske unije in podobno.

Pri tem si postavljam dve hipotezi:

1. Demografska gibanja v Sloveniji pomembno vplivajo na spremembe pokojninskega sistema.
2. Primeren pokojninski sistem v Sloveniji bi omogočil stabilno socialno varnost upokojencev.

Izhodišče diplomskega dela je predstaviti potek razvoja in oblikovanja pokojninskega sistema v Sloveniji na osnovi demografskih trendov. Poizkušala bom raziskati prednosti in slabosti sedanjega pokojninskega sistema oziroma kaj je prinesla nova reforma in kako je vplivala na socialno varnost posameznikov ter kakšne aktivnosti naj bi izvajala država, da bi ohranila ustrezen in stabilen pokojninski sistem v RS.

Hipoteze bom preverjala tako na osnovi primarnih virov (ZPIZ-1, Ustava RS in drugi zakonski predpisi) kot tudi na analizi sekundarnih virov, med katere spada tako slovenska kot tuja strokovna literatura, razni članki, poročila, priporočila, mnenja, raziskave, analize, strategije in internetni viri. S pomočjo deskriptivne metode obravnavam in predstavljam tiste dele, ki so povezani z obravnavano tematiko diplomskega dela. Hkrati pa bom v diplomski nalogi uporabila statistične podatke, s katerimi bom lažje prikazala določeno problematiko tako na demografskem področju kot tudi na področju pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji.

2. DEMOGRAFSKI TRENDI V SLOVENIJI

Demografski trendi v zadnjih letih vzbujajo veliko zanimanja številnih raziskovalcev, analitikov in konec koncev tudi tistih, ki oblikujejo državno politiko. Številne spremembe, ki se odvijajo na demografskem področju močno vplivajo tudi na oblikovanje bodočih političnih programov, zakonov ter politike na splošno. Prav zato je znanje preteklih in prihodnjih demografskih trendov med katere spadajo rodnost, smrtnost, selitve, zelo pomembno.

V večini evropskih in drugih razvitih državah sveta je že nekaj desetletij prisotna demografska kriza, ki ima posledice na mnogih pomembnih področjih, katera vplivajo na socialno varnost posameznika in družbe. Tudi Slovenija ni nobena izjema, saj se vprašanje demografske krize in prebivalstvene politike kaže v mnogih oblikah, predvsem v nujno potrebnih spremembah in reformah, ki jih takšen trend razvoja prebivalstva zahteva. Eno izmed takšnih področij, na katerem so bile in so še danes prisotne številne spremembe, je tudi pokojninski sistem, ki pa še zdaleč ni urejen oziroma usklajen do stopnje zadovoljstva vseh akterjev socialnega partnerstva.

V tem delu bom predstavila področje demografije, njene osnovne pojme, nato pa bom prikazala potek razvoja prebivalstva v Sloveniji, ter spremembe in projekcije demografskih gibanj v Sloveniji. Na kratko bom predstavila glavne dejavnike demografske preobrazbe in nakazala vpliv, ki ga je imela in ga še ima demografska preobrazba na današnjo slovensko družbo. Ta vpliv bom v drugem delu predstavila na primeru pokojninskega sistema.

2.1 RODNOST IN DEJAVNIKI RODNOSTI

Rodnost, kot osrednji mehanizem demografskega sistema, lahko preprosto izrazimo kot število potomcev, ki jih določena generacija spravi na svet (Livi Bacci 2005: 116). Hkrati rodnost označuje dejstvo, da ima posameznik ali skupina ljudi potomce, je pa tudi kazalnik, ki določi številčno razmerje med rojstvi in ženskami v rodni dobi (Šircelj 2006: 22). Rodnost je pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva. Skupna stopnja rodnosti za enostavno obnavljanje generacij bi morala biti 2,1 otroka na žensko, vendar pa je danes ta

stopnja krepko pod priporočeno, kar pomeni, da enostavno obnavljanje generacij ni zagotovljeno.

Tudi za našo državo velja, da je stopnja rodnosti močno pod priporočeno ravniyo, saj je bilo obnavljanje generacij nazadnje zagotovljeno leta 1980, od takrat naprej in vse do danes pa je ta stopnja le še 1,26, kar prikazuje tudi tabela 2.1.1.

Tabela 2.1.1: Celotna stopnja rodnosti, Osnovni podatki o rojenih, Slovenija, letno

leto	1954	1960	1970	1980	1990	2000	2005
stopnja rodnosti	2,58	2,18	2,21	2,11	1,46	1,26	1,26

Vir: SURS 2005.

Zniževanje rodnosti je značilnost vseh evropskih držav, razlika med državami je le v hitrosti zniževanja. Slovenija je glede na stopnjo rodnosti v državah članicah Evropske unije na samem dnu, saj je povprečna stopnja rodnosti v EU za leto 2005 1,52 otroka na žensko, v Sloveniji pa le 1,26. Opaznejše znižanje rodnosti se je pri nas začelo od osemdesetih let 20. stoletja, vzroke za to pa lahko iščemo v preoblikovanju gospodarstva in s tem tudi ekonomskega sistema. Glede na podatke se celotna stopnja rodnosti v Sloveniji vztrajno znižuje. V zadnjih letih se je sicer nekoliko ustalila, vendar pa to ne obeta kakšnih velikih premikov v smeri skokovitega povečevanja rodnosti. V Sloveniji na stopnjo rodnosti, predvsem na njeno zniževanje, prav gotovo vpliva višja izobrazba in s tem povezani zahtevnejši poklici, na drugi strani pa se pojavlja dokaj visoka stopnja brezposelnosti, ki prav tako negativno vpliva na rodnost (Šircelj 2006: 262). Vse to pa je posledica novega tipa gospodarstva, globalizacije, individualizacije, ki so vplivali na spremenjene življenjske vzorce in prioritete.

2.1.1 DEJAVNIKI RODNOSTI

Dejavnikov rodnosti je veliko in se med seboj povezujejo. Njihova intenziteta se lahko spreminja, kar pomeni, da njihova vloga ni vedno enako močna. Običajno se vloga posameznih dejavnikov spreminja skladno z gospodarskim ter socialnim razvojem družbe (Šircelj 2006: 38).

Dejavnike rodnosti običajno delimo na neposredne in posredne dejavnike, kjer so neposredni vzroki površinski izraz bolj zapletenega in na različne načine povezanega delovanja posrednih

dejavnikov. To pomeni, da posredni dejavniki delujejo preko neposrednih. K.Davis in J.Blake sta neposredne vzroke klasificirala v tri skupine (Malačič 2006: 107):

1. Vzroki, ki vplivajo na oblikovanje in ukinjanje spolnosti v rodnem obdobju
2. Vzroki, ki vplivajo na zanositev
3. Vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod.

Ti dejavniki delujejo med seboj povezano, njihova kombinacije pa vplivajo na spreminjanje rodnosti v času in prostoru (Šircelj 2006: 37).

Posredni dejavniki oblikujejo rodnost prebivalstva, razdelimo pa jih (Malačič 2006: 108):

Biološki dejavniki: sem spada ugotavljanje sposobnosti rojevanja oziroma plodnosti in s tem povezane neplodnosti in sterilnosti. Med biološke dejavnike spadajo tudi genetske zasnove, reprodukcija človeka.

Ekonomski dejavniki: gre predvsem za vpliv dohodka na rodnost. Cene, stroški, dohodek, oblikovanje »človeškega kapitala«, itd., so pomembni dejavniki rodnosti. Sodobni ekonomski dejavniki so precej prispevali k nizki stopnji rodnosti.

Družbeni dejavniki se navezujejo na družbenoekonomski položaj posameznika, njegov poklic, izobrazbo, spremenjeno vlogo družine in ženske v družbi in podobno. Vsi ti dejavniki so zelo povezani z modernizacijo družbe, ki pa je spremenila tradicionalne norme o veliki družini in s tem posredno vplivala na stopnjo rodnosti.

V sklop kulturnih dejavnikov običajno uvrščamo versko in etično pripadnost, moralne in družbene norme ter javno mnenje. Dandanes imajo ti dejavniki manjši pomen kot so ga imeli v preteklosti.

Antropološki dejavniki so povezani s človekovim bistvom, eksistenco, smislom ter perspektivami. V sodobnih družbah se je rojevanje umaknilo iz središča človekovega življenja.

Psihološki dejavniki so v primerjavi z kulturnimi dejavniki pridobili na pomenu in pomembnosti. Psihološki dejavniki delujejo na treh ravneh: na osnovni, kjer gre za psihološke posebnosti posameznika; na ravni odnosov v majhnih skupinah, kot je družina ter na socialno-psihološki ravni. Glede na povezanost vseh treh ravni, se želje po otroku razlikujejo od osebe do osebe.

Različne kombinacije teh dejavnikov tako vplivajo na odločitve posameznikov za otroka. Vendar pa je zanimivo dejstvo, da si posamezniki želijo imeti več otrok, kot pa jih dejansko potem imajo. Najbolj običajen razlog je ta, da želijo posamezniki po končanem študiju najprej poiskati stabilno zaposlitev in si tako zagotoviti stalen vir dohodka, šele potem začnejo razmišljati o ustvarjanju družine. Veliko je tudi takih, ki misli o družini postavijo na stranski tir in začnejo vso energijo in sredstva vlagati v razvoj lastne kariere, ko pa začnejo razmišljati o družini je lahko že prepozno. V zadnjih letih, so predvsem ženske tiste, ki si želijo najprej ustvariti kariero in nato imeti še otroke.

Načrtovanje družine je danes izredno zahtevna ter skrbno pretehtana odločitev. Najbolj splošni razlogi, ki so vplivali na obstoječi trend rodnosti so predvsem tisti, ki se navezujejo na številčnejše izobraževanje, večjo avtonomijo ženske, večjo vključenost žensk na trg delovne sile, večji poudarek na karieri, visoke stanovanjske stroške, povečuje se poudarek na kvaliteti življenja, želja ljudi po večji svobodi, samoaktualizaciji in podobno. Takšni in podobni vzroki so pripeljali do nizke rodnosti, katera je rezultat zavestnih odločitev za manjše število otrok (Strategija za dvig rodnosti 2006: 14).

Rečemo lahko, da je trend upadanja rodnosti katerega posledica je nezadosten nivo enostavnega obnavljanja prebivalstva, posledica ekonomskega stanja, ki je vplivalo na spremenjen življenjski stil ljudi. Za enostavno obnavljanje prebivalstva pri sedanji ravni umrljivosti, bi morala ženska v svoji rodni dobi v povprečju roditi 2,1 otroka.

Delo in družina predstavljata sicer ločene vrednostne in vedenjske zahteve, vendar pa je vsak posameznik sposoben razviti različne povezave med področjem dela ter ostalimi področji med katere spada tudi družina (Černigoj – Sadar 1985: 57). Neusklajenost posameznih področij lahko prinese nemalo težav, zato si morata tako moški kot ženska prizadevati, da se čim bolje prilagajata na posamezna življenjska področja ter jih med seboj usklajujeta in se na takšen način izogneta morebitnim konfliktom. Tako delo kot družina naj bi predstavljala vir

osebnega zadovoljstva in varnosti, vendar pa so motivacijski vzorci tako za delo kot družino različni.

Odločanje o otrocih je danes vse bolj stvar osebne odločitve, ki pa je v veliki meri odvisna prav od stabilne zaposlitve in stalnega vira dohodka. Tako imenovano podaljševanje mladosti pa povzroča upadanje rodnosti in zviševanje starostne meje ženske ob rojstvu prvega otroka, kar vpliva na zamikanje vseh drugih tranzicij, med katere lahko štejemo prvo zaposlitev, lastno stanovanje, stabilna partnerska zveza itd (Švab 2004: 332).

2.2 RODNOST V SLOVENIJI

Rodnost, umrljivost in migracije predstavljajo komponente prebivalstvene rasti, njihove spremembe pa vplivajo na bodočo rast prebivalstva. Večina evropskih držav je že doživela različne spremembe v demografskih trendih, trenutno pa v večini držav Evropske unije in ostalih industrijsko razvitih državah prevladujejo pojmi kot so: nizka rodnost, staranje prebivalstva, nizek ali celo negativni naravni prirastek in podobno (Recent demographic developments in Europe 2001: 9). Takšen potek spreminjanja rodnosti je prisoten tudi v Sloveniji. Raven rodnosti se v večini razvitih držav znižuje že do te meje, da obnavljanje generacij praktično ni več zagotovljeno.

Dejavnike sprememb lahko ponazorimo s teorijo demografskega prehoda, ki navaja, da je zniževanje rodnosti posledica urbanizacije in industrializacije (Šircelj 2006: 31).

Prehod iz tradicionalne v moderno družbo, je povzročil številne spremembe, katere so vplivale na manjšo stopnjo rodnosti in umrljivosti. Nizka umrljivost, dolgotrajno šolanje, visoka življenjska raven, naraščanje porabe, nova vloga ženske, visoki stroški vzgoje otrok, majhne družine, povečevanje revščine, so le nekatere spremembe, ki posledično vplivajo na manjšo stopnjo rodnosti. Tako lahko rečemo, da je nizka stopnja rodnosti najverjetneje najbolj zahrbtn družbeni fenomen značilen za evropske države.

2.2.1 POTEK RODNOSTI V SLOVENIJI

Do konca 19. stoletja je nataliteta nihala, nato pa so se vrednosti začele zniževati, kar je značilno še danes. Za obdobje 1754 do 1860 je značilno, da se je rodnost stalno rahlo zniževala, razna krajša nihanja pa so povezana z obdobjem francoskih vojn in gospodarsko krizo. Za obdobje 1857 do 1941 dobimo že bolj natančne podatke popisa prebivalstva. Nataliteta je v drugi polovici 19. stoletja naraščala in dosegla vrh v obdobju 1881-1890. Vendar pa je temu sledilo počasno upadanje natalitete, ki je postalo bolj intenzivno po letu 1900. Nato je vojna povzročila ponovno znižanje rodnosti. Po vojni se je sicer nataliteta zopet zvišala, vendar ni nikoli več dosegla vrhunca iz leta 1913 (Šircelj 2006: 55).

Tudi po 2. svetovni se je nadaljevalo zniževanje natalitete. Če primerjamo Slovenijo z ostalimi evropskimi državami v času med obema svetovnima vojnama, je bila raven natalitete v Sloveniji dokaj visoka.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je konec leta 2006, v Sloveniji živelo 2 010 377 prebivalcev od tega 986 982 moških in 1 023 395 žensk (SURs 2007a). V primerjavi z koncem septembra 2006, ko je v Sloveniji živelo 2 011 614 ljudi, se je število prebivalcev Slovenije zmanjšalo za 1.237 oziroma za 0,06 odstotka, kar je predvsem posledica upada tujcev s prijavljenim začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Tabela 2.2.1.1 prikazuje, da je v začetku leta 2007 imela Slovenija 2 013 597 prebivalcev, saj se je njihovo število povečalo za 0,2 odstotka, predvsem na račun tujcev s prijavljenim začasnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Njihovo število je naraslo predvsem na račun moških. V začetku leta 2007 pa se je v primerjavi z letom 2006, zmanjšalo število državljanov Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno bivajo v tujini, in sicer za 264 oseb. Tako je konec marca 2007 v Sloveniji živelo 1.956.558 oseb, ki so državljani RS, vendar brez tistih, ki začasno bivajo v tujini.

Tabela 2.2.1.1: Prebivalstvo, Slovenija

Prebivalstvo	31.12.2006	31.3.2007
SKUPAJ	2 010 377	2 013 597
Moški	986 982	989 799
ženske	1 023 395	1 023 798

Vir: SURs 2007a.

Leta 2005 je bilo v Sloveniji zabeleženih 18 157 rojstev, po letu 2000 je prvič preseglo število 18 000. Stopnja rodnosti za ženske do 25 let se je po 1980 zmanjševala, medtem ko se je za ženske stare med 30 let in 34 let povečevala. Značilno je tudi, da se povečuje stopnja rojstev izven zakona, saj je bil leta 2005 ta odstotek 46,7 odstotkov, hkrati pa se zmanjšuje odstotek splavov (Demographic outlook 2007: 56).

2.3 UMRLJIVOST IN PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA

Glede na rodnost, ki je precej odvisna od dejavnikov iz preteklih let življenja, je smrtnost veliko bolj odvisna od dejavnikov kot so vojne, lakota, vremenske ujme, itd. Splošna stopnja smrtnosti je odvisna predvsem od starostne strukture prebivalstva. Smrt je v demografiji obravnavana kot neizogiben in neponovljiv dogodek (Malačič 2006: 112,113).

Dejavnike smrtnosti razdelimo na endogene, ki so povezani z genetsko strukturo človeka in na eksogene, ki so posledica delovanja zunanjega okolja. Endogeni dejavniki so biološko pogojeni in povezani s starostjo, spolom ter procesom individualnega staranja. Eksogeni ali zunanji dejavniki pa se navezujejo na fizično in družbeno okolje posameznika. Pomembnejša je skupina dejavnikov družbenega okolja. Sem spada družbenoekonomski položaj posameznika, družbenih skupin in družbenoekonomska razvitost na splošno (Malačič 2006: 143).

Upad stopnje umrljivosti je bil v zadnjih letih izreden. Umrljivost v zadnjih letih v Evropi med starejšimi upada, hkrati pa se podaljšuje življenjska doba. Trije splošni pokazatelji, ki so največkrat uporabljeni v študijah o umrljivosti so: grobe stopnje umrljivosti, umrljivost dojenčkov in pričakovana življenjska doba pri določeni starosti (Recent demographic developments in Europe 2001: 20).

Najbolj pogost indikator pri preučevanju umrljivosti je prav pričakovana življenjska doba, ki nam pove, koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje oseba stara x let. Povečevanje pričakovane življenjske dobe lahko pomeni zdravstveni in znanstveni napredek družbe in tako odseva razvoj določene države na tem področju. Vendar pa visoka starost ni več privilegij maloštevilnih in nekaj, kar bi se večina ljudi veselilo, da bodo dočakali visoko starost, temveč je vse bolj usoda večine (Livi Bacci 2005: 157).

Podatki kažejo, da se življenjska doba podaljšuje, hkrati pa tudi kažejo, da ženske živijo v povprečju tudi do 10 let dlje kot moški. Vendar pa daljšanje pričakovane življenjske dobe še ne pomeni, da ljudje živijo bolj zdravo in kvalitetnejše življenje. Vse več je namreč starejših ljudi, ki so zaradi vse bolj zahrbtnih bolezni obsojeni na bolniško posteljo, to pa ne prinaša produktivnega in zadovoljnega življenja. Dolgo življenje pomeni preživetje bolj vitalnih ljudi in evolucijsko gledano, so ženske bolj vitalne kot moški. Tako lahko predvidevamo, da bo možno podaljšati povprečno življenjsko dobo na 100 let, vendar smo do tega še nekoliko daleč. Kljub temu, da ženske v povprečju živijo dlje kot moški pa lahko pričakujemo, da se bo ta razlika zmanjševala (Livi Bacci 2005: 158).

Tabela 2.3.1 kaže, kako se je spreminjala pričakovana življenjska doba v Sloveniji v določenem časovnem obdobju. Tako pri moških kot pri ženskah se je pričakovana življenjska doba podaljševala, razlika med pričakovano življenjsko dobo pri ženskah in moških pa je nihala med 7 let in 8 let v korist ženske pričakovane življenjske dobe. V 40 letih se je pričakovana življenjska doba ob rojstvu za moške povečala za več kot 8 let, medtem ko se je za ženske povečala za več kot 10 let.

Tabela 2.3.1: Pričakovano trajanje življenja po spolu, Slovenija

	1960-61	1993-94	1995-96	1997-98	1999-2000	2001-02	2003-04	2004-05
Moški	66,11	69,58	70,79	71,05	71,94	72,33	73,48	74,08
ženske	71,96	77,38	78,25	78,68	79,1	79,87	81,08	81,3

Vir: SURS 2007b.

Število umrlih v Sloveniji se v zadnjih desetih letih ne spreminja veliko, kar je vidno tudi na tabeli 2.3.2. Med posameznimi leti so opazna določena nihanja, vendar pa to bistveno ne vpliva na splošni trend zmanjševanja umrljivosti. Umrljivost v Sloveniji se z različno intenzivnostjo zmanjšuje v vseh starostnih skupinah, najbolj opazno pa se zmanjšuje število umrlih dojenčkov.

Tabela 2.3.2: Umrli, Slovenija – skupaj

leto	1960	1970	1980	1990	2000	2004	2005	2006
število umrlih	15.145	17.353	18.820	18.555	18.588	18 523	18 825	18 180

Vir: SURS 2005.

2.4 MIGRACIJE

Migracije oziroma selitve lahko opredelimo, kot prostorske premike posameznih prebivalcev iz odselitvenega v priselitveno območje (Malačič 2006: 114). Pri vsaki selitvi se tako pojavljata dve osnovni selitveni območji: priselitveno ali imigracijsko ter odselitveno oziroma emigracijsko (Šircelj 2006: 22).

Odseljivanje s slovenskega ozemlja se je začelo v začetku 19. stoletja, v času ilirskih provinc, večji obseg pa je dobilo po letu 1848. Odseljivanje lahko pomembno vpliva na raven rodnosti v primeru, da je pogostost izseljevanja moških, različna od izseljevanja žensk (Šircelj 2006: 104).

Najpomembnejši vzroki migracij so ekonomski dejavniki, poleg njih pa so še geografski, družbeni, kulturni, psihološki, itd. Vzrok migracij je v večini primerov izboljšanje materialnega položaja, in prav s tem namenom se ljudje selijo v kraje, kjer so boljše možnosti za zaposlovanje, boljše delovne razmere in bolj ugodne stanovanjske možnosti. Kljub temu, da na migracije vplivajo različni dejavniki, pa številne raziskave kažejo, da so ekonomski vzroki tisti, kateri so najmočnejši in najpogostejši.

Migracije lahko razdelimo še na notranje in zunanje, kjer so notranje tiste, pri katerih se priselitveni ali odselitveni kraj nahajata znotraj iste države, zunanje pa so tiste, kjer se ta dva kraja nahajata v različnih državah (Malačič 2006: 167). Pri notranjih selitvah so predvsem pogoste migracije iz vasi v mesta ali selitve med mesti. Zunanje migracije pa vplivajo na število in strukturo prebivalstva države.

Slovenija je spadala med tipične primere emigracijskih držav. Najštevilčnejše emigracije je doživela v času demografskega prehoda v drugi polovici 19. stoletja in v začetku 20. stoletja. Takrat je emigriral velik del naravnega prirastka prebivalstva. V 60-ih letih 20. stoletja je Slovenija postala imigracijska država. V prejšnjih letih je imela Slovenija šibke selitvene tokove v primerjavi z ostalimi državami Evropske unije. Večina tujcev, ki so imigrirali v Slovenijo so moški (75,9%), ki prihajajo iz držav bivše Jugoslavije.

Intenzivnost zunanjih migracij se je zopet povečala po vstopu Slovenije v Evropsko unijo. V zadnjih letih, pred vstopom v Evropsko unijo, se je stopnja migracij povečala, kar je vidno

tudi na tabelah 2.4.1, 2.4.2 in 2.4.3. Izjema je le leto 1998, ko je skupni selitveni prirast padel pod pozitivno ničlo. Značilno je tudi, da se v obdobju po letu 1995 vsako leto iz Slovenije odseli skoraj dvakrat več prebivalcev, kot pa se jih vrača iz bivanja v tujini. Tako bo glede na negativni naravni prirast prebivalstva in vse večjih emigracijah, uvažanje tuje delovne sile nujno, saj se delež aktivnega slovenskega prebivalstva počasi, a zanesljivo znižuje (Verlič Christensen 2000: 1127).

Tabela 2.4.1: Meddržavne selitve, Slovenija, letno – priseljeni iz tujine

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
meddržavne selitve - priseljeni iz tujine	7.889	4.603	4.941	6.185	7.803	9.134	9.279	10.171	15.041

Vir: SURS 2005.

Tabela 2.4.2: Meddržavne selitve, Slovenija, letno – odseljeni v tujino

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
meddržavne selitve - odseljeni v tujino	5.447	6.708	2.606	3.570	4.811	7.269	5.867	8.269	8.605

Vir: SURS 2005.

Tabela 2.4.3: Meddržavne selitve, Slovenija, letno – selitveni prirast s tujino

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
meddržavne selitve - selitveni prirast s tujino	2.442	-2.105	2.335	2.615	2.992	1.865	3.412	1.902	6.436

Vir: SURS 2005.

Za države je zelo pomembna migracijska politika, saj je bolj učinkovita, ker dosega svoje cilje z omejevanjem in selekcijo. Migracijska politika držav pa v razmerah odprtih državnih meja praviloma ni učinkovita, saj zaradi emigracije iz nerazvitih in revnih držav, v razvite in bogate države ni pravih ukrepov, s katerimi bi se emigracijske države uprle le negativnim vplivom emigracije (Malačič 2006: 167). Zato želi večina držav omejiti imigracije, glede na stanje na trgu delovne sile oziroma glede na tiste potrebe na trgu delovne sile, ki jih ne more zapolniti z lastnimi kadri. Imigracije tako omogočajo, da ne bi prišlo do zastoja v razvoju zaradi omejitev v delovni sili, ki je na voljo. Za Slovenijo velja, da se bo morala glede na vse demografske kazalce, med katerimi imata največji vpliv predvsem nizka rodnost in pa starajoče se

prebivalstvo, odpreti za nove prilive priseljencev, predvsem na področju zaposlovanja (Verlič Christensen 2000: 1129).

Tako demografski kot gospodarski razlogi kažejo, da se bo priseljevanje tujcev v Slovenijo v prihodnosti povečalo. Vzroki za takšno priseljevanje so predvsem globalni in se jim je težko izogniti ali nanje kakorkoli vplivati. Ozemlje zahodne Evrope je namreč postalo cilj raznih migracijskih tokov, kar pa vpliva tudi na Slovenijo. Vendar pa, če so vzroki globalni, so posledice lokalne in z njimi se vsaka država sooča po svoje (Verlič Christensen 2000: 1130).

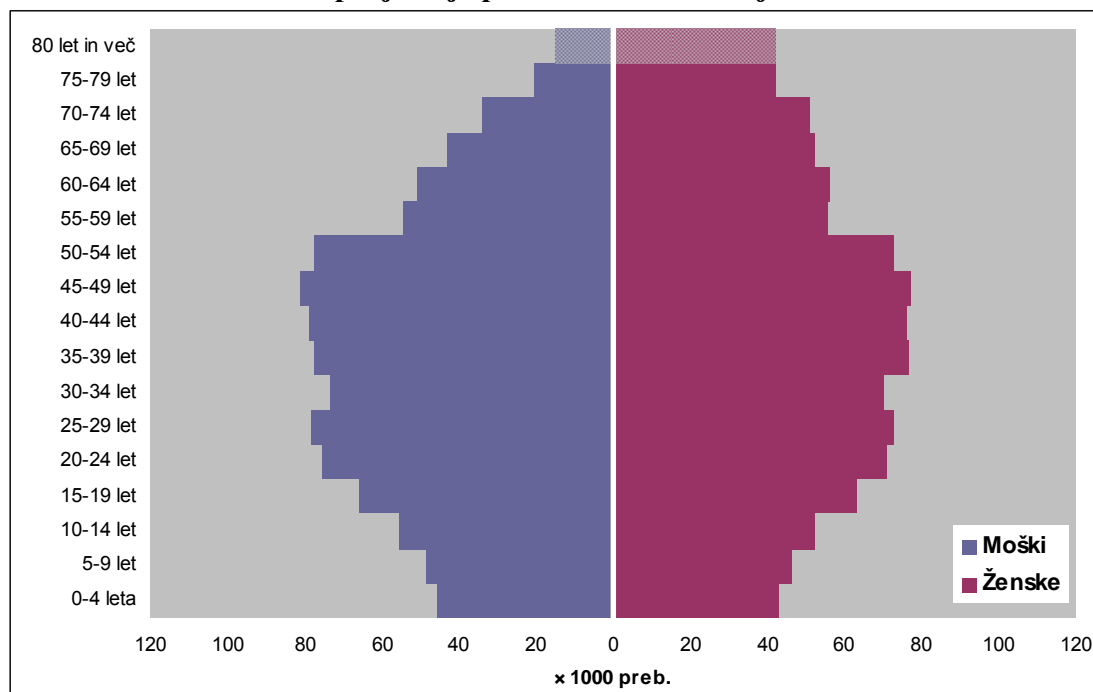
2.5 STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA PREBIVALSTVA

Strukturo prebivalstva po spolu lahko izrazimo z odstotkom moških in žensk med celotnim prebivalstvom (Malačič 2006: 14). Spol je osnovni demografski znak, zato je zelo pomemben za študij ostalih značilnosti prebivalstva. Spolna sestava je odvisna od razvitosti države, to pomeni, da je v razvitih državah več žensk med celotnim prebivalstvom, v manj razvitih pa je več moških.

Starostna meja starosti oziroma starega prebivalstva je med šestdesetim in petinšestdesetim letom. Glede na proces staranja v razvitih deželah, narašča število starega prebivalstva med celotnim prebivalstvom in tudi Slovenija tukaj ni nobena izjema.

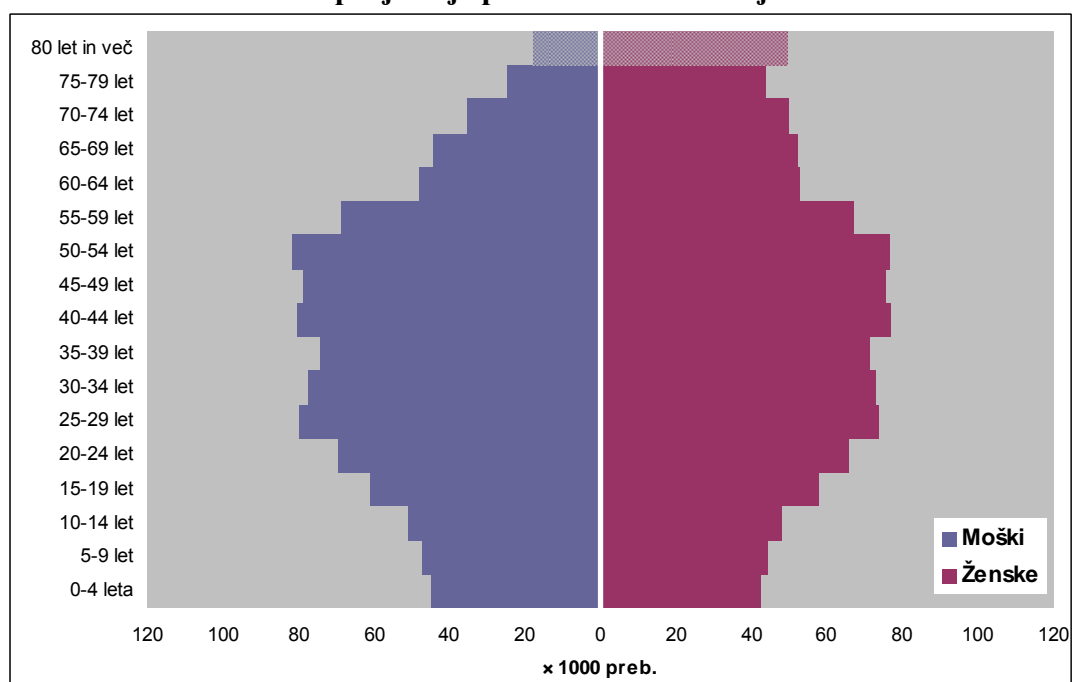
Piramidi na spodnjih slikah 2.5.1 in 2.5.2 prikazujeta, da se prebivalstvo Slovenije stara. Starostna piramida praktično nima več oblike piramide, saj jo v spodnjem delu vse bolj spodjeda nizka stopnja rodnosti, medtem ko je zgornji del, ki prikazuje prebivalstvo starejše od 60 let, vse širši. To se še posebno nazorno vidi na sliki 2.6.1, ki prikazuje napovedi za leto 2051, kjer je piramida pravzaprav že brez prave oblike in skoraj ravna, razširi se le v delu ki prikazuje prebivalstvo starejše od 60 let.

Slika 2.5.1: Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004-2051: leto 2004



Vir: Vidmar 2005.

Slika 2.5.2: Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004-2051: leto 2007



Vir: Vidmar 2005.

Glavna vzroka procesa staranja prebivalstva sta zniževanje rodnosti in smrtnosti. V literaturi najdemo delitev prebivalstva na mlada, zrela in stara. Mlada so tista, kjer je odstotek

prebivalstva starega 65 let in več do 5 odstotkov, zrela imajo odstotek starejših od 65 let od 5-7 odstotkov, stara prebivalstva pa imajo ta odstotek nad 7.

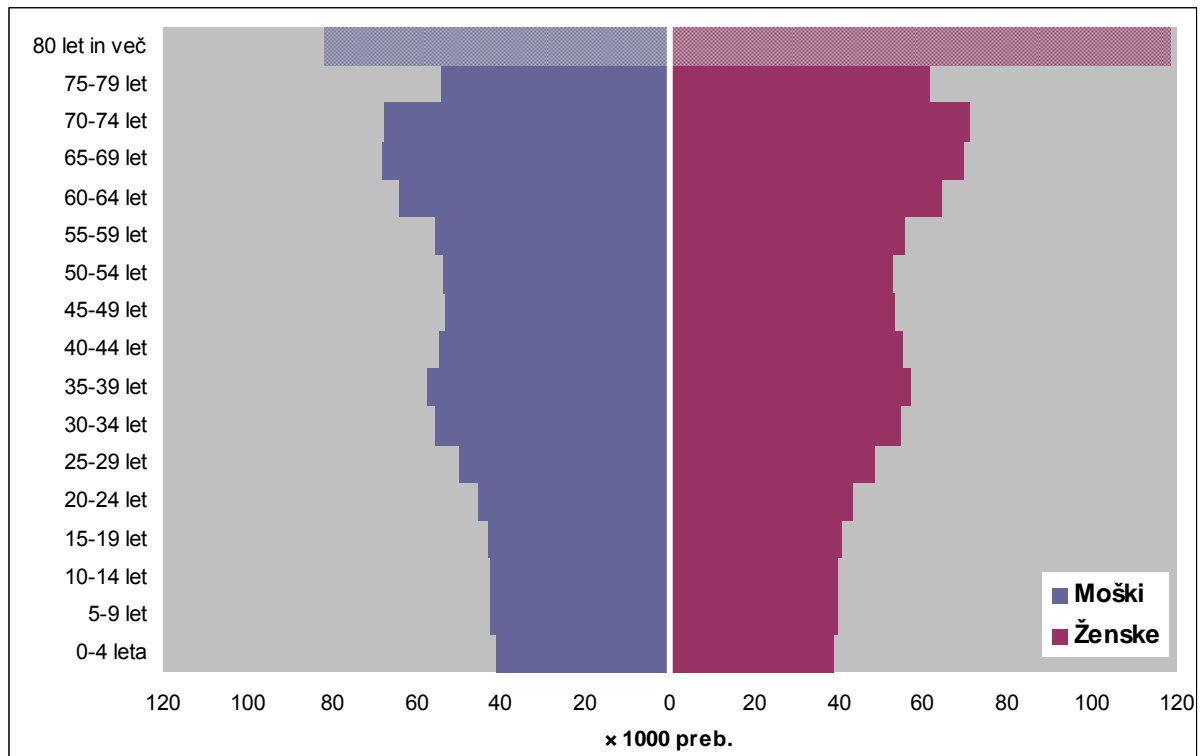
Prebivalstvo Slovenije že nekaj časa spada med stara prebivalstva. Vzrok za to je predvsem zniževanje stopnje rodnosti in podaljševanje pričakovane življenjske dobe ob rojstvu. Staranje prebivalstva ima številne posledice, ki vplivajo tako na posameznika kot na družbo. Posledice, ki jih vse bolj čutimo tudi v Sloveniji so številne, naj omenim le nekatere: povečevanje starosti ob upokojitvi, zmanjševanje odstotka aktivnega prebivalstva, podaljševanje šolanja, povečevanje aktivnosti žensk, itd.

2.6 PROJEKCIJE PREBIVALSTVA DO 2050

Projekcija prebivalstva pomeni izračun prihodnjega števila in sestave prebivalstva in je praviloma izdelana v več različicah (Šircelj 2006: 22). Pomeni izračun verjetnega prihodnjega števila in sestave prebivalstva določenega območja po različnih znakih, ki je zasnovan na hipotezah o bodočem razvoju rodnosti, smrtnosti in selivnosti (SURs 2005). Namen projekcij je čimbolj natančno predvideti bodoče gibanje prebivalstva in spremembe v njegovih strukturah vsaj do leta 2050. Projekcije tako predvidijo verjetna bodoča demografska gibanja, zato so uporabne, da si z njimi pomagamo pri oblikovanju področij, ki so odvisna od demografskih trendov.

Glede na Eurostatove projekcije prebivalstva 2004-2050, se bo število prebivalcev v Evropski uniji do leta 2025 povečevalo, potem pa bo upadalo. Največji upad naj bi doletel države, ki so zadnje postale članice Evropske unije. Za Slovenijo velja, da bo število prebivalstva naraslo iz sedanjih 1,99 milijona na skoraj 2,02 milijona do leta 2014, nato pa bo začelo počasi, a vztrajno padati in se znižalo na 1,89 milijona do leta 2050. Tak razvoj bo posledica podaljševanja pričakovane življenjske dobe ob rojstvu, rodnosti in pa selitev.

Slika 2.6.1: Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004-2051: leto 2051



Vir: Vidmar 2005.

Piramida za leto 2051 na sliki 2.6.1 nazorno prikazuje kako se bo prebivalstvo v Sloveniji staralo. Za moške naj bi se pričakovana življenjska doba do leta 2050 povečala iz 72,6 let na 79,8 let, za ženske pa iz 80,2 na 85,2.

Za rodnost je do leta 2027 predviden rahel porast, vrednost celotne rodnosti pa se bo iz sedanje vrednosti 1,18 povečala na 1,5 otroka in ostala takšna do 2050.

Letni selitveni prirast Slovenije s tujino bo do leta 2050 letno okoli 6000 oseb, z rahlim upadom okrog leta 2015. Število starejših prebivalcev, ko se upokojijo se bo povečevalo, število mladih pa zmanjševalo (SURs 2005).

Delež starejših bo tudi v prihodnje naraščal. V obdobju 2006-2010 nekoliko počasneje kot v letih pred tem, zaradi generacije, ki se je rojevala v obdobju med 2. svetovno vojno, ko je bilo število rojenih otrok bistveno nižje kot v letih pred tem, zlasti pa po tem obdobju. Število starejših od 65 let bo do leta 2010 zraslo za 29 000 oseb, delež bo presegel 16,5 odstotkov. Sledilo bo hitro povišanje deleža starejših nad 64 let, leta 2042 jih bo že 29 odstotkov.

Delež starih od 15-64 let se bo zmanjševal. Leta 2002 je bilo 70 odstotkov prebivalstva Slovenije starega od 15 do 64 let, leta 2042 jih bo le še 59 odstotkov. Glede na to, da se prav iz te starostne skupine oblikuje ekonomsko aktivno prebivalstvo je jasno, da je treba za morebitno ohranjanje sedanjega razmerja med ekonomsko aktivnim in ekonomsko neaktivnim prebivalstvom, povečati rodnost in/ali priseljevanje in podaljšati delovno dobo. Vendar pa samo povečevanje rodnosti ne bo zadostovalo, ker za hitro in močno zvišanje rodnosti ni realnih možnosti. Čas potreben za doseg dolgoročnega cikla, ki naj bi bil vsaj dva otroka na žensko, se namreč meri v desetletjih (Strategija za dvig rodnosti 2006: 12).

Glede na vse podatke lahko sklepamo, da se je smrtnost v Sloveniji začela zmanjševati konec 18. stoletja. Začetek padanja rodnosti pa je sovpadal z začetkom prve svetovne vojne (Malačič 2006: 229).

Prebivalstvena politika v Sloveniji bi morala izhajati iz naših demografskih razmer. Slovenijo bi lahko uvrstili med države, ki nimajo jasno oblikovane, sprejete in dejansko vodene prebivalstvene politike. Vendar pa bo Slovenija morala spremeniti svoj odnos do prebivalstvene politike, saj vse bolj intenzivne motnje v procesu reprodukcije prebivalstva Slovenije zahtevajo prav to. Pri tem se lahko zgledujemo po drugih, izkušenejših državah, ker bo potrebno uporabiti veliko ustvarjalnosti in idej, vsekakor pa ne smemo izgubljati časa (Malačič 2006: 288).

Demografske spremembe imajo prav gotovo vpliv tudi na področje pokojninskega sistema, saj če se spreminja delež prebivalstva v posameznih starostnih skupinah, to pomeni, da je potrebno s tem uskladiti tudi pokojninski sistem in ga oblikovati na način, ki bo zagotavljal ustrezno socialno in materialno varnost.

3. POKOJNINSKI SISTEM V REPUBLIKI SLOVENIJI IN NJEGOVE SPREMEMBE

Ustava Republike Slovenije v svojem 2. členu določa, da imajo državljani Slovenije pravico do socialne varnosti. Ene izmed teh pravic so tudi pravice iz pokojninskega zavarovanja, ki jih ureja Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 109/2006, str. 11085, v nadaljevanju ZPIZ-1).

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki sodi v področje socialnega prava se je zaradi spremenjenih družbenih in ekonomskih okoliščin večkrat preoblikoval in kot vse kaže se bo še naprej spreminjal in preurejal. Še posebno veliko vlogo pri spremembah sistema predstavljajo demografske razmere, saj se zaradi vse nižje rodnosti, podaljševanja življenjske dobe in staranja prebivalstva, povečuje število upokojencev v razmerju do zaposlenih. Vse to vpliva na povečanje finančnih obremenitev aktivne generacije, ki zagotavlja tekoča sredstva za pokojnine.

V zadnjih letih so bili problemi financiranja pokojninskega sistema med najresnejšimi, saj je sistem praktično že od 80-ih let drsel v vse večje težave. Za Slovenijo je značilno, da so demografski trendi pomembno vplivali na preoblikovanje pokojninskega sistema. Vse spremembe so povzročile visoke pritiske na področju javnih financ, kar je leta 1999 pripeljalo do pokojninske reforme, ki je bila tako rekoč neizogibna in nujno potrebna.

Posebnost slovenskega pokojninskega sistema je bila tudi ta, da so se delavci upokojevali že zelo zgodaj. Za zavarovance so bili stari predpisi med bolj ugodnimi v Evropi. Šlo je za tako imenovano predčasno upokojevanje, ki je bilo mogoče zaradi različnih bonifikacij in privilegijev, kar je omogočalo upokojevanje že pri petdesetih letih in z manj kot trideset let dela. Takšno upokojevanje je pripeljalo do tega, da so oziroma bodo upokojenci prejeli pokojnino dlje časa, kot pa so bili zaposleni. Vse to je vodilo do tega, da je postajalo nevarno, da se bo celoten sistem zrušil. Posledice takšnega upokojevanja so se začele kazati že v 80-ih letih, kar je pripeljalo do tega, da je bilo potrebno začeti razmišljati o možnih spremembah s ciljem ohraniti dolgoročno finančno stabilnost. V primeru, da bi se takšno upokojevanje nadaljevalo, bi prav kmalu zmanjkalo denarja za pokojnine, kar bi se odražalo predvsem v socialni stiski države (Cvetko 2000: 14, 116).

Na grobo lahko rečemo, da vzroke za krizo lahko iščemo v staranju prebivalstva in v številnih predčasnih upokojevanjih. Cilj sprememb je bil tako usmerjen v zniževanje stroškov s skrajšanjem povprečne dobe uživanja pokojnine, z zvišanjem upokojitvene starosti in znižanjem povprečne višine pokojnin. Leta 2000 je začel veljati novi ZPIZ-1, ki je prinesel vrsto novosti in sprememb, te pa so vplivale na posameznika in njegove pravice.

Do leta 2000 je pokojninski sistem temeljil izključno na eno stebrnem dokladnem oziroma pay-as-you go sistemu¹. Iz takratnega dokladnega sistema izhaja današnji I. steber, ki temelji na plačevanju prispevkov zaposlenih, iz katerih se nato izplačujejo pokojnine sedanjim upokojencem. S temi sredstvi upravlja država, hkrati pa tudi določa pogoje za upokojitev in količnike, ki določajo višino in izplačevanje pokojnine upokojencem.

3.1 RAZMERJE MED ŠTEVILOM UPOKOJENCEV IN ZAVAROVANCEV

V Sloveniji je bilo konec leta 2006, 540.572 prejemnikov različnih pokojnin, aktivnih zavarovancev, ki so plačevali prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje pa je bilo v istem obdobju 863.521 (ZPIZ 2007). Spodnja tabela 3.1.1 ponazarja dejstvo, da število upokojencev v primerjavi z zavarovanci narašča že vrsto let, kar vodi v povečevanje stroškov pokojninskega sistema.

Tabela 3.1.1: Razmerje med zavarovanci in upokojenci

LETO	RAZMERJE UPOKOJENEC : ZAVAROVANEC
2006	1 : 1,60
2005	1 : 1,59
2004	1 : 1,60
2003	1 : 1,61
2002	1 : 1,64
2001	1 : 1,71
2000	1 : 1,74
1999	1 : 1,68
1998	1 : 1,66
1990	1 : 2,30
1984	1 : 3,00

Vir: ZPIZ 2007.

¹ Tako imenovani pay-as-you-go sistem oziroma PAYG sistem, temelji na medgeneracijski vzajemnosti. To pomeni, da aktivno prebivalstvo plačuje prispevke, ki se namenijo za plačilo pokojnin tedanjih upokojencev, z obljubo, da bodo za njihove pokojnine plačevali prispevke tedanji delovno aktivni.

Tabela 3.1.1 prikazuje dejstvo, da se število zaposlenih, ki vzdržujejo enega upokojenca, vse bolj znižuje, saj so bili leta 1984 trije zavarovanci na enega upokojenca, leta 2006 pa le še 1,6 zavarovanca. Upokojenci v naši državi že presegajo četrtno prebivalstva, lahko pa pričakujemo, da bo pravi razmah upokojencev nastopil v prihodnjih letih, ko se bodo številčno začele upokojevati močne povojne generacije.

Število zaposlenih v primerjavi s številom upokojencev upada že vrsto let, kar pomeni, da bo število oseb, ki vplačujejo v ZPIZ do leta 2025 enako številu oseb, ki iz njega črpajo. To lahko vidimo tudi na sliki 3.1.2.

Slika 3.1.2: Število zavarovancev in upokojencev



Vir: Prva osebna zavarovalnica 2007.

Trenutni demografski trendi pa zopet povzročajo pritiske na javne finance in s tem na aktivno prebivalstvo. Danes se zopet pojavljajo težnje po spremembi pokojninskega sistema. To pomeni, da je področje pokojninskega sistema zopet pod velikim pritiskom, saj se zahtevajo nove spremembe, ki bodo zagotovile socialno varnost starejših in njihovih potomcev.

Takšen problem se seveda da rešiti, saj že mnoge države po svetu poznajo pokojninski sistem, v katerem posamezniki prevzamejo del bremena nase, z varčevanjem za starost oziroma eno od oblik dodatnega pokojninskega zavarovanja. Lahko bi rekli, da so mimo časi, ko so bile

pokojnine edini dohodek iz obveznega pokojninskega zavarovanja, s katerim so upokojenci lahko brezskrbno uživali svoja stara leta. Za dodatno pokojnino bo potrebno varčevati in prav v ta namen je bil sprejet zakon ZPIZ-1, ki omogoča varčevanje z visokimi davčnimi stimulacijami.

V tem delu bom najprej na kratko opisala zgodovino razvoja pokojninskega sistema na Slovenskem, nato bom predstavila sedanji zakon in spremembe, ki jih je prinesel, na koncu pa bom prikazala zahteve po spremembah in zakaj so sploh potrebne.

3.2 ZGODOVINSKI RAZVOJ POKOJNINSKEGA SISTEMA V REPUBLIKI SLOVENIJI

3.2.1 RAZVOJ POKOJNINSKEGA SISTEMA DO LETA 1945

Sistemi pokojninskih zavarovanj so že stari saj so že zgodnje družbe iskale svojo varnost v različnih oblikah (plemenske skupnosti, velike družbe), ki bi jim zagotavljale določeno stopnjo varnosti.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je bilo v Sloveniji urejeno s predpisi držav, katerih del je bila v posameznih obdobjih. Organizirani začetki segajo v 19. stoletje, ko je bil v takratnem avstrijskem cesarstvu sprejet služabniški red, ki je določal, da mora gospodar skrbeti za onemoglega hlapca. Že leta 1837 je bila ta obveznost razširjena na vse delodajalce (Štrovs 2000: 7). Za prve oblike socialnega zavarovanja bi lahko šteli razne bratovščine, bratovske skladnice, društva za vzajemno pomoč in podporna društva, ki so se začela razvijati v prvi polovici 19. stoletja. Na ozemlju Slovenije je bila leta 1835 ustanovljena Pomočniška bolniška in podporna blagajna v Ljubljani, ki je bila namenjena za trgovce in zdravstvene uslužbenke.

Kasneje, leta 1852, je bila za obrtnike ustanovljena še Podporna blagajna, katero je vpeljal Obrtni red. Te blagajne so delovale kot nekakšne zasebne zavarovalnice, v katere so zainteresirani delavci plačevali prispevke in tako upravljali blagajne. To seveda ni bilo takšno zavarovanje kot ga poznamo danes, lahko pa rečemo, da so bili to prvi zametki socialnega

zavarovanja pri nas, saj je vsebovalo nekatere prvine sodobne socialne varnosti (Cvetko, 2000: 17).

Seveda se oblike socialnega pokojninskega zavarovanja od države do države razlikujejo. Na razvoj in kasnejše spremembe na področju pokojninskega zavarovanja, so vplivale predvsem okoliščine in potrebe, ki so bile v vsaki državi različne. Prav zato se pokojninski sistemi med državami razlikujejo in spreminjajo, glede na trenutne razmere in potrebe v državi.

Na območju Slovenije je prvo pravo socialno zavarovanje zaživelo po združitvi v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Leta 1921, je takratna skupščina sprejela zakon o zavarovanju delavcev, katerega je kralj podpisal 14. maja 1922. S tem zakonom je država vstopila med najnaprednejše države na področju socialnega zavarovanja. Vendar pa so se, zaradi družbenih odnosov in gnotne zmožnosti gospodarsko prešibke države, določbe o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz tega zakona začele uporabljati šele leta 1937 (Cvetko 2000: 20).

3.2.2 REFORMA LETA 1946

Po drugi svetovni vojni je bil na podlagi jugoslovanske ustave iz leta 1946, sprejet zakon o socialnem zavarovanju delavcev, za katerega je značilno, da je uvrstil v enoten sistem vse panoge socialnega zavarovanja in vse kategorije zaposlenih. S tem zakonom je bilo na območju tedanje Jugoslavije uvedeno zavarovanje za primer brezposelnosti, bolezni, onemoglosti, starosti, smrti in delovne nesreče. Vendar se je v pokojninsko zavarovanje vmešala politika, saj so nekaterim upokojencem jemali pridobljene pravice, drugim osebam pa so dajali pokojnine neodvisno od prejšnjega zavarovanja. Moški so pridobili pravico do starostne pokojnine pri 65. letu, ženske pa pri 60. letu starosti (Štrovs 2000: 8).

Ta zakon je bil v veljavi le kratek čas, saj je bila že leta 1950 zakonodaja spremenjena. Spremembe novega zakona so se nanašale na organiziranost in financiranje socialnega zavarovanja, pokojninsko dobo in na način priznavanja starostnih in družinskih pokojnin. Sistem je bil centraliziran za območje cele države, enoten za vse panoge socialnega zavarovanja in samo financiran s prispevki zavarovancev in delodajalcev. Na novo je bila določena upokojitvena starost, glede na težavnost dela, in sicer pri 55., 60. ali 65. letu starosti (Štrovs 2000: 8).

3.2.3 REFORMA LETA 1952

Leta 1952 je socialno zavarovanje iz državnega zavarovanja prešlo na zavode za socialno zavarovanje, pri katerih so se oblikovali tudi ustrezni skladi za posamezne veje zavarovanja. V socialno zavarovanje se je še vedno vmešavala politika tako, da je določenim zavarovancem vzela pravice, drugi pa so jih lahko pridobili v višjih zneskih in pri nižji starosti. Starostne meje so se znižale na 55 let za moške in 50 let za ženske. Pokojnina se je odmerjala glede na zavarovalne razrede ali kategorije delovnega mesta. Nato je sledilo obdobje revizije celotnega socialnega zavarovanja, ki je potekalo ločeno po posameznih panogah (Štrovs 2000: 9).

3.2.4 REFORMA LETA 1957

Do revizije pokojninskega zavarovanja je prišlo leta 1957, ko je bil postavljen sistem, ki je bil še najbolj primerljiv s sistemi v razvitih državah. Od takrat izvirajo številni še zdaj veljavni instituti med katere spadajo relativna definicija invalidnosti, dodatek za pomoč in postrežbo, invalidnine za telesno okvaro, varstveni dodatek (Štrovs 2000: 9).

3.2.5 REFORMA LETA 1964

Kasneje je potekalo ločevanje področij socialne varnosti. Najprej je bil ločen sistem zdravstvenega zavarovanja, kasneje pa še zakon o pokojninskem zavarovanju in zakon o invalidskem zavarovanju, ki sta se leta 1964 in 1965 preoblikovala v temeljna zakona. Z vsebinskega vidika, je pomembna takratna razdelava instituta pokojninske dobe, katere določbe se še danes uporabljajo, saj jih je takratni zakon podrobno opredelil (Cvetko 2000: 20).

3.2.6 REFORMA LETA 1972

Pokojninski sistem se je nato zopet spremenil leta 1972. Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja je prešel v "sistem treh pravnih virov". Sistem je bil tako sestavljen iz zveznega temeljnega zakona², republiškega zakona³ in statuta skupnosti pokojninskega in

² Temeljni zakon je opredeljeval temeljna načela kot so: katere so obvezno zavarovane osebe in njihove temeljne pravice, določal je pogoje za pridobitev starostne pokojnine, urejal je ugotavljanje pokojninske dobe in predpisoval načine za uživanje pravic iz zavarovanja.

³ Republiški zakon je bolj natančno opredelil pravne določbe, ki jih temeljni zakon ni dovolj podrobno.

invalidskega zavarovanja⁴ (Cvetko 2000: 21). V tedanji reformi je šlo predvsem za politične spremembe, ki pa so nekatere tako kot so nastale tudi preminile brez posebne škode.

Do sredine osemdesetih let je bilo razmerje med aktivnimi zavarovanci in uživalci pravic zelo ugodno, saj večina zavarovancev še ni izpolnjevala pogojev minimalne starosti in zavarovalne dobe za pridobitev pravic. Vse od tedaj pa se to razmerje poslabšuje, saj vse več zavarovancev izpolnjuje pogoje za pridobitev pokojnine, število zavarovancev pa se ne povečuje oziroma se giblje skladno s splošnimi demografskimi in gospodarskimi razmerami (Štrovs 2000: 10).

3.2.7 REFORMA LETA 1983

V zadnjih desetih letih obstoja nekdanje SFRJ, so se začeli kazati znaki splošne gospodarske in politične krize, kar se je kazalo tudi na področju pokojninskega sistema. Leta 1983 je bil sistem dopolnjen in tako so se pravice povečale. Sprejete so bile zakonske rešitve, ki so uvedle predčasno upokojevanje, dokup manjkajoče pokojninske dobe za upokojitev, itd. Sprememba se je nanašala na nov izračun pokojninske osnove, valorizacija pokojnin z valorizacijo plač. Razmerje med povprečjem pokojnin in plač se je bistveno spremenilo v korist pokojnin. Povečanje obsega pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ob istočasnem zmanjševanju možnosti za zaposlitev je pripeljalo do številnega upokojevanja po letu 1987, ko ni bilo mogoče ohranjati umetno postavljene in s hiperinflacijo krite polne zaposlenosti. Z upokojevanjem so delodajalci reševali problem presežnih delavcev. Takšen sistem je bil za delavce zelo ugoden, saj so bile pokojnine v primerjavi s plačami sorazmerno vse višje ter redno izplačane (Štrovs 2000: 11).

3.2.8 REFORMA LETA 1992

Nato je prihajalo do pomembnih družbenih in ekonomskih sprememb in leta 1991 do osamosvojitve Slovenije. Ekonomska kriza in številne družbene spremembe so botrovale, da je bil leta 1992 sprejet prvi samostojni zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v RS (UL RS, 12/1992), ki pa ni bistveno spremenil prejšnjih smernic zakona. Temeljna načela so še naprej ostala vzajemnost, solidarnost ter odmera pokojnine glede na doseženo pokojninsko dobo in višino plač. Spremenil se je sistem financiranja zavarovanja in

⁴ Statut pokojninskega in invalidskega zavarovanja je opredeljeval načine ugotavljanja lastnosti zavarovanca, prijave v zavarovanje, plačevanje prispevkov, ugotavljanje pokojninske dobe, določal je lestvice za izračun pokojnin, najvišjo in najnižjo osnovo, itd.

organizacija, saj je razširil obseg tistih, ki so zagotavljali sredstva za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (Cvetko 2000: 21).

Prekinjena je bila formalna kontinuiteta z ureditvijo v zakonodaji nekdanje SFRJ. Odpravljene so bili tudi glavni razlogi za prehitro naraščanje upokojencev, tako da je bila pravica do predčasne upokojitve omejena le na tiste delavce, ki so izgubili delo zaradi stečaja kot presežni delavci, na trajno brezposelne delavce in delovne invalide. Hkrati je bilo tudi določeno, da se zavarovanci s polno pokojninsko dobo lahko upokojijo šele, ko dosežejo določeno starostno mejo, ki pa se je postopno povišala za tri leta (Štrovs 2000: 12).

Po odpravi hiperinflacije so sledili poskusi sprememb v načinu usklajevanja pokojnin, ki so bile prilagojene hitri mesečni rasti plač. To je pripeljalo do blokade in s tem do realnega zvišanja pokojnin, kar je bil glavni razlog za finančno krizo v sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Finančni zlom sistema leta 1996 je sicer minil neopazno, saj je bila kriza uspešno rešena z uvedbo državne garancije izplačil, vendar pa so se s tem problemi financiranja pokojninskega in invalidskega sistema preselili v državni proračun (Štrovs 2000: 12).

3.2.9 REFORMA LETA 1999

V Sloveniji je bil prisoten trend staranja prebivalstva, zaradi vse daljše življenjske dobe in vse nižje rodnosti. To je močno bremenilo tedanji pokojninski sistem, ki je temeljil izključno na dokladnem sistemu in s tem povečevalo pritiske na aktivno prebivalstvo. Kot odgovor na vse demografske in ekonomske trende, je bila leta 1999 v Sloveniji izvedena reforma pokojninskega sistema, ki je prinesla mnoge spremembe na tem področju. Z ZPIZ-1, ki je začel veljati 1.1.2000, je reforma dobila svojo normativno podobo. Vlada je začela prvič resneje razmišljati o prenovi pokojninskega sistema leta 1996, ko je pripravila izhodišča za reformo, leta 1997 pa je bila izdana Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kjer so bili definirani razlogi in cilji sprememb.

Osnova za reformo, ki je pripeljala do sedanje ureditve, so bile tako demografske in socialno ekonomske projekcije kot tudi analize in študije, ki jih je izdelala Svetova banka. Te analize so pokazale, da glede na demografske in gospodarske trende takšnega sistema dolgoročno ne bo več možno finančno vzdrževati, saj bi morali povišati prispevke zavarovancev in

delodajalcev oziroma davke. Obremenitve je mogoče ohraniti na sedanji ravni tako, da se ohrani sedanje razmerje med številom upokojencev in zavarovancev. Glede na pričakovane demografske razmere je to mogoče doseči le s povišanjem dejanske upokojitvene starosti, kar pomeni, da se bo posamezniku sorazmerno z daljšanjem časa uživanja pokojnine podaljšala tudi delovna doba in dejanska upokojitvena starost (Štrovs 2000: 13).

Glavno vodilo razvoja pokojninskega sistema je oblikovati takšen sistem, ki bo preko pridobljenih pravic iz pokojninskega zavarovanja, omogočal ohranitev življenjskih standardov in ustrezne socialne varnosti. K temu cilju je že veliko pripomogla zadnja reforma, z uvedbo možnosti dodatnega prostovoljnega pokojninskega zavarovanja. V ZPIZ-1 gre tako za nujno reformo sistema pokojninskega zavarovanja, ki posega v vse dele tega sistema.

3.3 SPLOŠNO O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU

Pravice in obveznosti pokojninskega zavarovanja in invalidskega zavarovanja ureja ZPIZ-1. Po ZPIZ-1 sistem pokojninskega zavarovanja v Sloveniji obsega obvezno pokojninsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti, obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje in pokojninsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov (1. člen ZPIZ-1).

Namen tega zakona je, da se ureja sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja na osnovi medgeneracijske solidarnosti oziroma na podlagi obveznega zavarovanja. Zakon tudi pravi, da se zavarovancem z obveznim zavarovanjem, na podlagi dela in prispevkov zagotavljajo pravice, ki so neodtujljive in jih ni mogoče prenesti na drugega ali jih podedovati. Pravice, ki izhajajo iz obveznega zavarovanja se zagotavljajo po načelih vzajemnosti in solidarnosti, in sicer za primer starosti, invalidnosti, telesne okvare in potrebe po stalni pomoči in postrežbi.

Po zakonu je nosilec in izvajalec pokojninskega in invalidskega zavarovanja Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju Zavod), ki ima status javnega zavoda in je pravna oseba. Nosilec obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja pa je sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja RS ali pokojninske družbe, ki so

ustanovljene s tem namenom (11. člen ZPIZ-1). Nosilci prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja so pokojninski skladi, če z zakonom ni drugače določeno.

Sredstva za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje se financira iz prispevkov zavarovancev in delodajalcev, državnega proračuna, kapitalskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja in iz drugih virov v skladu z zakonom. Dodatno zavarovanje financirajo zavarovanci oziroma delodajalci. Prispevki se obračunajo od osnove⁵ za plačilo prispevkov.

3.3.1 VRSTE PRAVIC

Pravice, ki izhajajo iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja so:

Pokojnine: starostna, invalidska, družinska, vdovska in delna pokojnina.

Drugi prejemki: varstveni dodatek k pokojnini, invalidnina, dodatek za pomoč in postrežbo, povrnitev potnih stroškov, odpravnina in oskrbnina, dodatek za rekreacijo ali enkratni letni dohodek, nadomestilo za invalidnost in druga nadomestila iz invalidskega zavarovanja.

Pravice v zvezi z zaposlitvijo: poklicna rehabilitacija, premestitev, delo s skrajšanim delovnim časom (4. člen ZPIZ-1).

Zakon ureja tudi pravice do državne pokojnine, zavarovancem, ki se vključujejo v dodatno pokojninsko zavarovanje pa se zagotavljajo tudi pravice iz dodatnega pokojninskega zavarovanja.

3.3.2 NAČELA POKOJNINSKEGA SISTEMA

Temeljna načela so opredeljena nekoliko drugače kot v prejšnjem zakonu, vendar pa se bistvo ohranja:

Zakon še vedno ohranja najstarejši načeli vzajemnosti in solidarnosti. **Načelo vzajemnosti** se izraža tako, da vsi, ki so vključeni v zavarovanje prispevajo sorazmerni del dohodka za zavarovanje, ne glede na čas uživanja pridobljenih pravic na tej podlagi.

⁵ Osnove za plačilo prispevkov za obvezno zavarovanje so plača oziroma nadomestilo plače, nadomestila ali posebne zavarovalne osnove.

Načelo solidarnosti pomeni, da zavarovanci z višjimi dohodki prispevajo za tiste z nižjimi. To načelo se najbolj odraža v obveznem zavarovanju, saj mora zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje sprejeti v zavarovanje vsakogar, ne glede na zdravniško stanje. To načelo pomeni, da se lahko nekaterim zavarovancem priznajo večje pravice kot bi jim pripadale samo glede na plačane prispevke.

Naslednje **načelo enotnosti zavarovanja** naroča, da so vsi zavarovanci zavarovani pri istem nosilcu socialnega zavarovanja, ne glede na to iz katerega naslova so zavarovani.

Načelo obveznosti zavarovanja pomeni, da vsak, ki sklene delovno razmerje ali začne opravljati podjetniško dejavnost, že po zakonu postane zavarovanec pokojninskega in invalidskega zavarovanja. To pomeni, da to ni odvisno od posameznikove volje, temveč mora delodajalec delavca, ki sklene pri njemu delovno razmerje zavarovati. Obvezno se tako zavarujejo vsi zaposleni v Republiki Sloveniji, izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali druge družbene funkcije, delavci v delovnem razmerju pri organizaciji ali delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, ki so bili poslani na delo v tujino.

Sledi še **načelo osebne odgovornosti, odgovornosti države in delodajalcev**, ki izraža, da obvezno zavarovanje temelji na odgovornosti države in delodajalcev za delovanje sistema in na osebni odgovornosti zavarovancev. Naloga države je, da zagotavlja delovanje in razvoj obveznega zavarovanja tako, da določi stopnjo prispevkov, obveznosti plačevanja prispevkov tako delodajalcev kot zavarovancev, s pravili, ki urejajo obveznost prijave v zavarovanje (način odmere, plačila in izterjave prispevkov ter pogoje za priznanje, odmero in uživanje pravic), hkrati pa tudi ureja sistem matične evidence in nadzora (ZPIZ-1).

Načelo zakonitosti izraža dejstvo, da so pravice in obveznosti socialne varnosti določene z zakonom.

Načelo varstva pridobljenih pravic pa se nanaša na ugovor in sodno varstvo (Cvetko 2000: 27).

3.4 TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA

Kot sem že omenila, sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja obsega tri različne vrste oziroma stebre zavarovanja. Prvi stebel je obvezno zavarovanje na podlagi dokladnega sistema (pay-as-you-go sistem, PAYG) in medgeneracijske solidarnosti, drugi stebel vključuje obvezno in prostovoljno dodatno zavarovanje, kjer gre za dodaten obseg pravic, pri tretjem stebri pa gre za posebno zavarovanje na osnovi osebnih pokojninskih varčevalnih računov, ki ga ureja poseben zakon. Vsi trije stebri so tudi nazorno prikazani na sliki 3.4.1.

Slika 3.4.1: Sistem pokojninskega zavarovanja v RS



Vir: Kapitalska družba 2007a.

Prehod na tri stebri sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja je delno tudi posledica študije Svetovne banke iz leta 1994 z naslovom Averting the Old Age Crisis (Preprečevanje krize starejših). Študija je takrat predlagala, da bi bilo mnogo bolj učinkovito, če bi vlade razvile tri sisteme oziroma stebre socialne varnosti in tako omogočile ekonomsko rast ter finančno varnost starejših. Študija je takrat predlagala naslednje tri stebre: javni stebel z obvezno vključitvijo in s ciljem zmanjšanja revščine med starejšimi, privatni stebel, ki bi prav tako temeljil na obvezni vključitvi in varčevanju in pa zadnji prostovoljni stebel. Prvi stebel naj bi pokrival področje distribucije, drugi in tretji naj bi zagotavljala varčevanje, vsi trije skupaj pa bi varovali pred tveganji, ki jih lahko prinese starost.

S tem, ko bi ločili distribucijsko funkcijo od varčevalne, bi bil lahko javni steber relativno majhen. S širjenjem zavarovalniške funkcije na vse tri stebre pa bi povečali socialno varnost starejših. Tri stebrni sistem naj bi po tej študiji iz dokladnega sistema ohranil le socialno zaščitno funkcijo, vse ostalo pa naj bi bilo preneseno na kapitalski (naložbeni) oziroma zavarovalniški del zavarovanja (Cvetko 2000: 119).

Socialna varnost starejših je globalni problem, vendar se po različnih delih sveta različno spopadajo z njo, saj so dane okoliščine tiste, ki narekujejo načine reševanja tega problema. Možnih je veliko kombinacij, vendar se v praksi pojavljajo trije različni pristopi, ki so najbolj običajni. Med njimi je javni pay-as-you-go sistem (PAYG sistem), ki sem ga že omenila. To je zdaleč največkrat uporabljen formalni program, ki zavezuje delavce po državah k obvezni participaciji. PAYG sistem poznajo države po celem svetu, saj obsega tako razvite in bogate države kot tudi države v razvoju. Ta sistem temelji na odgovornosti države, ki ureja, financira in zagotavlja pokojnine.

Drugi pomembnejši sistem je sistem poklicnih shem (occupational plans). Tu gre za privatno vodene pokojnine, ki jih podjetja ponujajo zaposlenim in jih tako privabljajo in zadržijo. Takšen sistem kontrolira država, značilno pa je tudi, da ima omejene koristi. Število takšnih poklicnih shem vse bolj narašča, prav tako pa tudi stopnja investitorjev. Ta sistem temelji na prispevkih, ki so specifični, ugodnosti pa so odvisne od višine prispevkov in investicij. Takšne sheme so predvsem značilne za razvite države kot so Nemčija, Japonska, Nizozemska, Švica, Velika Britanija, ZDA,..., kjer je stopnja zaposlenih, ki so vključeni v sistem zaposlitvenih shem čez 40 odstotkov, za države v razvoju pa takšen sistem ni značilen.

Zadnji izmen treh sistemov se nanaša na osebno varčevanje ter načrte za rento, značilen pa je za države Južne Amerike in nekatere države Azije. Pri tem sistemu delavci prostovoljno varčujejo zase, da bodo boljše živeli, ko se upokojijo. Gre za osebne prispevke zaposlenih, ki na nek način vlagajo svoj denar, da bodo na starost lažje živeli. Ker koristi niso definirane vnaprej, morajo zaposleni in upokojenci prevzeti tveganje za svoje prihranke. Prostovoljno osebno varčevanje najdemo v vsaki državi, vendar so nekatere države spremenile ta sistem v obveznega. Tako ločimo obvezni sistem varčevanja pod nadzorom vlade in različne privatne agencije na osnovi konkurence.

3.4.1 TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA V SLOVENIJI

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji je bilo treba reformirati, saj bi v nasprotnem primeru povišali prispevne stopnje na raven, ki je mnogi zavarovanci in njihovi delodajalci ne bi prenesli (Štrovs 2000: 5). Odločitev kateri sistem je boljši in katerega bo izvajala posamezna država je v največji meri odvisen od obstoječe vlade, ki spodbuja ali pa zavira določene programe. Programi socialne varnosti starejših morajo biti na eni strani instrument ekonomske rasti (s tem je mišljeno, da bi prispevali k minimizaciji skritih stroškov, ki ovirajo ekonomsko rast, kar bi storili z zmanjševanjem brezposelnosti, prekomernih fiskalnih stroškov, bili bi bolj pripravljeni na možne spremembe, ki bi imele vpliv na ekonomsko rast in socialno varnost) na drugi strani pa morajo biti zanesljive socialne mreže (to bi dosegli z ustreznimi ukrepi, ki bi spodbujali aktivno prebivalstvo, da bi del dohodka namenili varčevanju za stara leta, z zagotavljanjem zavarovanja za različna tveganja katerim so podvrženi starejši).

Pomembna naloga države pri oblikovanju programa socialne varnosti za starejše je, da daje velik poudarek na varčevanje, distribucijo in zavarovanje za obdobje starosti. Varčevanje vključuje enakomerno razporejanje posameznikovega dohodka skozi celotno življenjsko obdobje. Distribucija pomeni prenos dela dohodka od delavca na upokojenca, zavarovanje pa zajema posameznikove vložke z določeno stopnjo tveganja.

Svetovna banka v svojem poročilu priporoča, da so vse tri funkcije ločene in jih postavlja pod različne finančne in upravljaljske ureditve. Predlagana sta dva različna vendar obvezna stebra, ki naj bi ju dopolnjeval tretji prostovoljni steber. Prednosti takšnega sistema lahko pomagajo državam, da se lažje odločijo katere skupine bodo s prehodom na takšen sistem pridobile in katere bodo izgubile, da dosežejo tesnejšo povezanost med prispevki in ugodnostmi obveznega zavarovanja, da povečajo dolgoročna varčevanja in ekonomsko rast z investiranjem in decentralizirano kontrolo v drugem stebru z izolacijo sistema od raznih političnih pritiskov in tveganj.

Študija svetovne banke je pripeljala k razmišljanju tudi slovenske zakonodajalce, ki so podobno kot tudi nekatere evropske države⁶ uvedle več stebri sistem. Takšen sistem naj bi iz prejšnjega dokladnega sistema ohranil le zaščitno funkcijo (social safety net), vse ostalo pa

⁶ Švedska, Italija, Poljska, Madžarska.

naj bi bilo preneseno na kapitalski (naložbeni) oziroma zavarovalniški del zavarovanja (Cvetko 2000: 119). Sicer stališča svetovne banke niso bila v celoti potrjena, vendar naj bi bil naložbeni sistem odporen na negativne pojave dokladnega sistema. Naložbeni sistem naj bi bil gospodarsko stabilnejši, socialno privlačnejši, odporen proti negativnim demografskim in ekonomskim gibanjem, manj izpostavljen političnim vplivom, bolj naj bi bil ekonomsko učinkovit, itd.

V Sloveniji od leta 2000 velja zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je bil sprejet kot rezultat večletnih prizadevanj, razprav in usklajevanja s socialnimi partnerji in drugimi interesnimi skupinami prebivalstva (Kalčič 2006: 31). Sistem je tako zasnovan na treh stebrih, zakon pa poleg medgeneracijskega oziroma dokladnega financiranja pokojnin, kjer se tekoči prispevki zavarovancev prelivajo v pokojnine upokojenecev, uvaja še kapitalski oziroma naložbeni način financiranja, kar pomeni, da si posameznik v aktivni življenjski dobi akumulira, privarčuje sredstva, ki jih izkoristi po upokojitvi.

Mlajšim generacijam, katere se bodo upokojevale po koncu prehodnega obdobja in bodo po dopolnitvi višje upokojitvene starosti prejemale nižje pokojnine glede na dopolnjeno dobo plačevanja prispevkov, pa je dana možnost obveznega in prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja po varčevalnih oziroma naložbenih shemah in z davčnimi olajšavami v času zavarovanja. Tako bodo zavarovanci lahko nadomestili izpad dela pokojnine iz prvega stebra pokojninskega in invalidskega zavarovanja, v drugem in tretjem stebri z dodatnimi starostnimi pokojninami (Kalčič 2006: 32).

3.5 SPREMEMBE IN DOPOLNITVE ZPIZ-1

Po uveljavitvi leta 2000, je bil zakon spremenjen in dopolnjen kar sedemkrat:

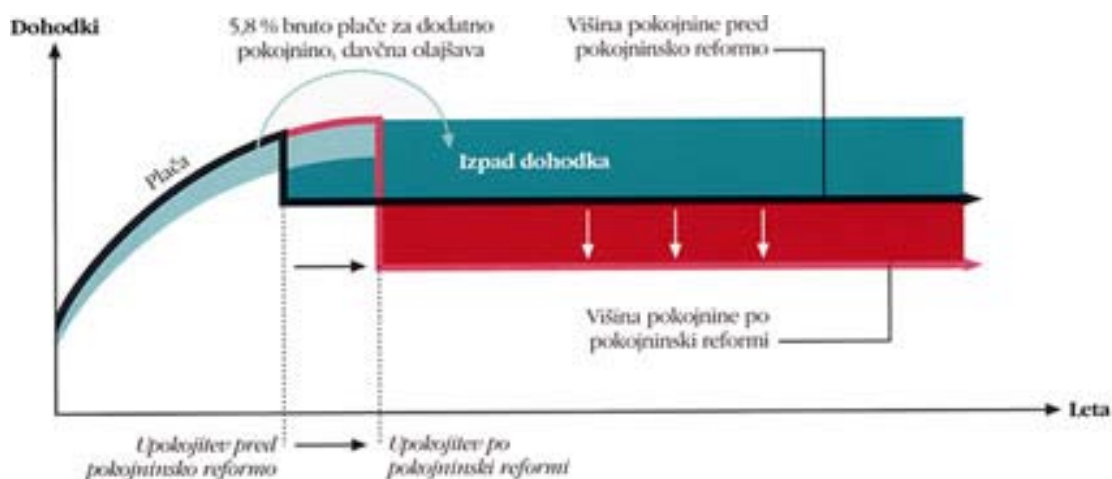
1. Dvakrat je bil noveliran že istega leta, in sicer so bili s prvo novelo (ZPIZ-1A, UL RS, 72/2000) odpravljeni problemi pri predčasnem upokojevanju. Novela se nanaša na tiste zavarovance, ki so pridobili pravico do pokojnine pod ugodnejšimi pogoji po zakonu, ki ureja prepoved proizvodnje in prometa z azbestnimi izdelki ter zagotovitev sredstev za prestrukturiranje azbestne proizvodnje v neazbestno.

2. Drugi poseg v zakon (ZPIZ-1B, UL RS, 124/2000) so bile spremembe in dopolnitve, ki so se nanašale na usklajevanje pokojnin.
3. Tretja novela zakona (ZPIZ-1C, UL RS, 109/2001), leta 2001, je bila najboljšežnejša in je temeljito posegla v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, saj je imela kar 77 členov. Novela je odpravila določene nejasnosti, hkrati pa so zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju uskladili z drugimi zakoni, ki so bili sprejeti v tem času.
4. Leta 2002 je bil zakon ponovno spremenjen in dopolnjen z novelo ZPIZ-1D (UL RS, 108/2002), ki je zagotovila višjo skladnost pokojnin in plač s posegom v sistem usklajevanja pokojnin tako, da se je z zakonom določil nov rok za uskladitev pokojnin (v marcu), glede na spremenljivo gibanje plač (pokojnine se usklajujejo dvakrat na leto).
5. Novela zakona ZPIZ-1E, (UL RS, 135/2003) je konec leta 2003 razširila krog zavarovancev na nekatere nove primere, drugi sklop sprememb pa je obsegal odmero nekaterih pravic kot so začasno nadomestilo, ki ga upravičenec prejema od konca poklicne rehabilitacije do začetka dela na novem delovnem mestu, delna invalidska pokojnina v primeru krajšega delovnega časa, zmanjšanje sorazmernega dela nadomestila za čas, ko je uživalec zaposlen s krajšim delovnim časom od polnega.
6. Šesta novela ZPIZ-1F (UL RS, 72/2005), ki je bila sprejeta leta 2005 je prinesla spremembe pri zmanjšanju starostne pokojnine, odmeri dela vdovske pokojnine, pri pravici do letnega dohodka k pokojnini, usklajevanju pokojnin, delu upokojencev ali znižanju pokojnin glede na dodatne dohodke užívalca pokojnine, ki še ni dopolnil polne starosti, pri določitvi zavarovalnih osnov za samozaposlene in za osebe, ki so prostovoljno vključene v obvezno zavarovanje, itd.
7. Zadnja sprememba zakona pa je bila sprejeta leta 2006 (ZPIZ-1G, UL RS, 69/2006).

3.5.1 POSLEDICE SPREMEMB ZPIZ-1

Če strnemo so najpomembnejše spremembe zakona, ki so jih delavci najbolj občutili, predvsem postopno zvišanje upokojitvene starosti, postopno višanje števila let za odmero pokojninske osnove z povprečja deset let na povprečje osemnajst najboljših zaporednih let, znižanje pokojninske osnove s 85% na 72,5% povprečne pokojninske osnove, sprememba razmerja med najvišjo in najnižjo pokojnino je največ 1:4, zmanjševanje razlike pri pogojih za upokožitev med moškimi in ženskami⁷ ter kombiniranje različnih tipov financiranja zavarovanja. Slika 3.5.1.1 nazorno prikazuje posledice pokojninske reforme. Slika 3.5.1.1 prikazuje graf na katerem lahko vidimo, da spremembe zakona pomenijo nižje pokojnine za bodoče upokojence, kot kompenzacijo pa zakon uvaja prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Slika 3.5.1.1: Posledice pokojninske reforme



Vir: Abanka 2007.

Ugotovitve iz Nacionalnega strateškega poročila o primernih in vzdržnih pokojninah RS 2005 potrjujejo, da je reforma pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS predvidela demografske in socialno ekonomske izzive, ki bistveno vplivajo in bodo tudi še v bodoče vplivali na vzdržnost in stabilnost pokojnin ter na pogoje zagotavljanja primernosti pokojnin v nacionalnem okolju. Hkrati je ustvarila takšno normativno področno okolje, ki ob ustrezni postopni implementaciji odgovarja na izzive povezane z zagotavljanjem primernih in

⁷ Pričakovana življenjska doba žensk je daljša od moške, hkrati pa različnost upokojitvenih starosti nasprotuje enakost spolov.

vzdržnih pokojnin, obenem pa je zagotovila potrebno stabilnost sistema na sedanji ravni vsaj do leta 2020.

Slovenija je z reformo v zadnjih letih približala sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja celotni delovno aktivni populaciji. Tako je po priporočilu Svetovne banke prevzela tristebni pokojninski sistem, da je tako zmanjšala preobremenjenost državne pokojninske blagajne in s tem tudi vlogo javnih dokladnih sistemov.

Bistvo reforme je, da se bodo pokojnine iz prvega stebra v naslednjih letih postopoma zniževale, kar bo za marsikaterega bodočega upokojenca pomenilo, da prejemki iz prvega stebra ne bodo več zadoščali za udobno življenje v času upokojitve, kar pomeni, da je potrebno zmanjšanje nadomestiti s prejemki iz drugega stebra. Naslednje pomembno dejstvo, ki ga je prinesla reforma je daljša delovna doba za redno upokojitev, hkrati pa se je povišala tudi minimalna starost ob redni starostni upokojitvi. To pomeni, da so se pogoji v prvem stebru nekoliko zaostri, vendar pa zakon v drugem stebru, kot dopolnilo nudi ugoden in organiziran način dolgoročnega varčevanja za starost.

3.6 PRVI POKOJNINSKI STEBER: OBVEZNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Republiki Sloveniji je obvezno in enotno za vse zavarovance. Prvi steber predstavlja klasično pokojninsko shemo in zagotavlja sredstva za izplačilo pokojnin iz obveznega zavarovanja ter na ta način zavarovancu zagotavlja minimalno socialno varnost. Temelji na dokladnem sistemu po medgeneracijski pogodbi, kar pomeni, da se sredstva za izplačevanje pokojnin zagotavljajo sproti iz prispevkov aktivnih zavarovancev. Mlajše generacije zavarovancev plačujejo prispevke za trenutno generacijo upokojencev. Breme prispevkov si delita tako delodajalec kot zaposleni, s sredstvi pa upravlja Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. S sredstvi se gospodari po načelu vzajemnosti in solidarnosti, zato so pravice iz prvega stebra le delno povezane z višino dejansko vloženi sredstev. Solidarnost v bistvu temelji na tem, da posamezne skupine zavarovancev dobijo večji delež pravic, do katerih bi bile upravičene na podlagi lastnih plačanih prispevkov, če bi to ogrozilo njihovo socialno varnost. Med temi pravicami je najpomembnejša pravica do odmere pokojnine od najnižje pokojninske osnove ter pravica do varstvenega dodatka k pokojnini.

Z obveznim zavarovanjem se zavarovancem na podlagi dela, prispevkov ter po načelih vzajemnosti in solidarnosti zagotavljajo pravice za primer starosti, invalidnosti, smrti, telesne okvare ter potrebe po stalni pomoči in postrežbi. Ta oblika zavarovanja naj bi prispevala h krepitvi jamstvene funkcije pokojninskega sistema, obenem pa je naloga prvega pokojninskega stebra zagotavljanje najbolj osnovnega materialnega standarda vsem upokojevcem.

Ustreznost pokojnin je določena s polno uveljavitvijo zakona, kar pomeni, da bi pokojnine za 40 let zavarovanja za moškega oziroma 38 let za žensko, po preteku prehodnega obdobja leta 2024 dosegle 56 odstotkov njegove plače v zadnjem letu pred upokojitvijo, v letu 2005 pa je bilo to razmerje 63 odstotkov (Nacionalno strateško poročilo o primernih in vzdržnih pokojninah Republike Slovenije 2005: 7).

Zakon kot prvo in hkrati tudi najbolj številčno skupino zavarovancev opredeljuje zaposlene pri organizacijah in drugih delodajalcih, zasebnikih, kateri opravljajo samostojno gospodarsko ali poklicno dejavnost. Nadalje sledijo kmetje in člani njihovih gospodarstev ter nekatere druge osebe, ki opravljajo določene dejavnosti, ki so osnova za obvezno zavarovanje (13. člen ZPIZ-1).

Z obveznim zavarovanjem se zagotavljajo pravice do pokojnine, zato bom v nadaljevanju obravnavala posamezne vrste pokojnin ter njihove značilnosti.

3.6.1 STAROSTNA POKOJNINA

Ko zavarovanec izpolni pogoje polne starosti⁸ in pokojninske dobe⁹, pridobi pravico do starostne pokojnine. Pogoji za pridobitev te pravice se razlikujejo glede na spol. Pri polni starosti mora zavarovanec dosegati izključno zavarovalno dobo¹⁰. Možne so tri kombinacije starosti in pokojninske oziroma zavarovalne dobe za pridobitev pravice do starostne pokojnine.

⁸ Polna starost je starost, ki zagotavlja zavarovancu, odmero pokojnine v višini odvisni le od dopolnjene pokojninske dobe (8. člen ZPIZ-1).

⁹ Pokojninska doba je zavarovalna in posebna doba, glede na katero se ugotavljajo pogoji za pridobitev pravice do pokojnine in glede na katero se določi odstotek za odmero pokojnine. Posebna doba označuje obdobja, ki se v skladu z zakonom štejejo v pokojninsko dobo ne glede na plačilo prispevkov (8. člen ZPIZ-1).

¹⁰ Zavarovalna doba je obdobje, ko je bil zavarovanec vključen v obvezno ali prostovoljno pokojninsko zavarovanje ter obdobja, za katera so bili plačani prispevki (8. člen ZPIZ-1).

Ženska lahko pridobi pravico do starostne pokojnine ko doseže (velja za leto 2008):

- 56 let in 8 mesece starosti in 36 let in 9 mesecev pokojninske dobe
- 61 let starosti in najmanj 20 let pokojninske dobe
- 63 let starosti in najmanj 15 let zavarovalne dobe

Vir. ZPIZ 2008c.

Za žensko se v prvem primeru spreminja starost, ki se povečuje za pet let, potrebna pokojninska doba pa za tri leta. V ostalih dveh primerih pa se povečuje samo starost za tri leta. Novi zakonski pogoji se bodo uveljavljali postopno, tako da vsako leto za izpolnitev starostnega pogoja potrebna za 4 mesece višja starost. Postopoma se bo zviševala tudi pokojninska doba tako, da bo vsako leto za tri mesece višja od veljavne pokojninske dobe v predhodnem letu.

Spremembe v prehodnem obdobju prikazuje tudi tabela 3.6.1.1. Tako bo nova najnižja starost za pridobitev pravice do starostne pokojnine za ženske pri 58. letih, kar bo začelo veljati leta 2014, nova pokojninska doba pri tej starosti pa bo 38 let, ki bo začela veljati 2013. Na ta način zakon bolj izenačuje pogoje za moške in ženske.

Končni pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine za ženske po prehodnem obdobju bodo tako:

- 58 let starosti in 38 let pokojninske dobe
- 61 let starosti in 20 let pokojninske dobe
- 63 let starosti in 15 let zavarovalne dobe

Tabela 3.6.1.1: Pridobitev pravice do starostne pokojnine za zavarovanko v predhodnem obdobju

leto	starostna meja		pokojninska doba	
	leta	mesece	leta	mesece
2008	56	0	36	9
2009	56	4	37	0
2010	56	8	37	3
2011	57	0	37	6
2012	57	4	37	9
2013	57	8		

Vir: 398. člen ZPIZ-1

Moški pa lahko pridobi pravico do starostne pokojnine ko doseže:

- 58 let starosti in 40 let pokojninske dobe
- 63 let starosti in 20 let pokojninske dobe
- 65 let starosti in 15 let zavarovalne dobe

Vir: ZPIZ 2008c

Pravico do starostne pokojnine je mogoče pridobiti tudi prej, saj zakon določa pogoje pri katerih je upokojitev možna pri nižji starosti. Starost se lahko zniža v primeru otrok, zaradi štetja zavarovalne dobe s povečanjem, v primeru osebnih okoliščin in zaradi vključitve ženske v obvezno zavarovanje pred dopolnitvijo 18. leta starosti.

Starost se tako lahko zniža za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, ki je slovenski državljan in za katerega je zavarovanec skrbel in ga vzgajal najmanj pet let. Znižanje starosti je v tem primeru odvisno od števila otrok¹¹. Vendar pa to zniževanje starosti ni neomejeno, saj se na tej podlagi lahko ženski zniža starost največ do starosti 56 let, za moškega pa največ do starosti 58 let. Starša se o tem, kdo bo uveljavljal pravice za posameznega otroka, sporazumno dogovorita, v primeru da do sporazuma ne pride, pa je do znižanja starostne meje upravičen tisti od staršev, ki je v pretežnem delu uveljavil pravico do starševskega dopusta. Če nobeden od staršev ni bil na starševskem dopustu ali sta uveljavljala pravico do starševskega dopusta v enaki meri, potem je do zmanjšanja starostne meje upravičena ženska (37. člen ZPIZ-1).

Tabela 3.6.1.2: Znižanje starosti zaradi otrok v mesecih

leto	znižanje starostne meje v mesecih			
	en otrok	dva otroka	trije otroci	dodatek za četrtega in naslednje otroke
2008	4,5	11,25	20,25	11,25
2009	5	12,5	22,5	12,5
2010	5,5	13,75	24,75	13,75
2011	6	15	27	15
2012	6,5	16,25	29,25	16,25
2013	7	17,5	31,5	17,5
2014	7,5	18,75	33,75	18,75

Vir: 399. člen ZPIZ-1

¹¹ Za leto 2008: za enega otroka 4 mesece in 15 dni, za 2 otroke 11 mesecev in 8 dni, za 3 otroke 20 mesecev in 8 dni, znižanje za četrtega in za vsakega naslednjega otroka, se prišteje k znižanju za tri otroke in je 11 mesecev in 8 dni (ZPIZ 2008c).

Tabela 3.6.1.2 prikazuje, kako bo potekalo zniževanje starosti zaradi otrok v prehodnem obdobju. Ženska, ki ima dva otroka se bo lahko upokojila pri starosti 56 let in štiri mesece vendar le, če bo do te starosti dopolnila 38 let pokojninske dobe, kar pa bodo izpolnile le tiste, ki so se zaposlile do 18 leta in štiri mesece starosti. To pomeni, da tiste ženske, ki so se šolale dalj časa ali pa so se zaradi drugih razlogov zaposlile kasneje, se do 58. leta ne bodo morale upokojiti, saj ne bodo dopolnile 38 let pokojninske dobe. Za očete s polno pokojninsko dobo znižanja za otroke ne bodo mogli izkoristiti, saj se jim starostna meja ne more znižati pod 58 let. Tako je uveljavljanje otrok za nižanje starostne meje, namenjeno predvsem tistim staršem, ki se bodo želeli upokojiti s krajšo pokojninsko dobo od polne, ko je določena višja mejna starost.

Takšni pogoji ne temeljijo na zavarovalnih pravilih, ampak imajo lastnosti demografsko političnih prijemov, saj nagrajujejo le nekatere starše glede na to, da ugodnosti za otroke ne bodo mogli izkoristiti vsi zavarovanci, ki imajo otroke. Tukaj so izvzeti predvsem tisti starši, kateri so se zaposlili po 18. letu starosti in bodo želeli dopolniti polno pokojninsko dobo in s tem polno odmero pokojnine.

Naslednja možnost znižanja starostne meje za pridobitev starostne pokojnine je znižanje zaradi štetja zavarovalne dobe s povečanjem, to je zaradi dela na delovnem mestu, na katerem se je zavarovancu štela zavarovalna doba s povečanjem ali dela v poklicih, ki ga zaradi narave in teže dela po dopolnitvi določene starosti ni mogoče uspešno opravljati (ZPIZ 2008c).

Znižanje zaradi osebnih okoliščin se nanaša na zavarovance, ki imajo težave z zdravstvenim stanjem in se jim zato starost zniža za eno leto za vsaka štiri leta prebita v zavarovanju (ZPIZ 2008c).

Še zadnja možnost znižanja pa je znižanje zaradi vključitve ženske v obvezno zavarovanje pred dopolnjenim 18. letom starosti, vendar največ do 55 leta dopolnjene starosti (38. člen ZPIZ-1).

3.6.1.1 ODMERA STAROSTNE POKOJNINE

Starosta pokojnina se odmeri od mesečnega povprečja plač, ki jih je zavarovanec dobil oziroma od zavarovalnih osnov, od katerih so mu bili obračunani prispevki, v najugodnejših zaporednih 18 letih zavarovanja po 1.1.1970 (pokojninska osnova) (39. člen ZPIZ-1).

Vendar pa se ta določba zagotovi postopoma. Zavarovanec, ki se je upokojil v letu uveljavitve tega zakona (2000), se je pokojninska osnova določila na podlagi plač oziroma zavarovalnih osnov iz najugodnejših zaporednih deset let zavarovanja pred uveljavitvijo ZPIZ-1. Vsako leto pa se obračunsko obdobje podaljša za eno leto, dokler ne doseže 18 zaporednih let zavarovanja iz obdobja od 1.1.1970 do zadnjega koledarskega leta pred letom, v katerem je zavarovanec uveljavljal pravico do pokojnine, ki so za zavarovanca najbolj ugodna (406. člen ZPIZ-1).

Višina starostne pokojnine je odvisna od pokojninske osnove in dolžine dopolnjene pokojninske dobe, ki pogojuje višino odstotka, ki se uporabi za odmero starostne pokojnine. Za izračun pokojninske osnove se vzamejo plače oziroma osnove, od katerih so bili plačani prispevki, zmanjšane za davke in prispevke, ki obračunavajo in plačujejo od plače po povprečni stopnji v RS. Plače iz prejšnjih let, ki se upoštevajo za ugotovitev pokojninske osnove, se preračunajo z valorizacijskimi količniki, tako da ustrezajo gibanjem povprečnih plač in pokojnin v koledarskem letu pred uveljavitvijo pravice do pokojnine. Na novi način izračunane pokojninske osnove bodo v primerjavi s pokojninskimi osnovami, izračunanimi po do sedaj veljavnih predpisih, nižje. Nižje bodo tudi od teh osnov odmerjene pokojnine.

Starostna pokojnina ja tako odvisna od starosti, pokojninske oziroma zavarovalne dobe ter spola zavarovanca. Zakon dopušča tudi fleksibilno upokojevanje, kar pomeni, da se zavarovanec lahko upokoji pred ali po dopoljnjeni polni starosti 40. oziroma 38. let pokojninske dobe, vendar pa to pomeni tudi trajno zmanjšanje ali povečanje pokojnin (Cvetko 2000: 132).

Za 15 let zavarovalne dobe se zavarovancu odmeri pokojnina v višini 35 odstotkov pokojninske osnove, za zavarovanko pa 38 odstotkov pokojninske osnove, nato se za vsako polno leto pokojninske dobe odstotek poveča za 1,5 odstotka. Tako odmerjena pokojninska osnova, brez zmanjšanja ali povečanja doseže 72,5 odstotkov pokojninske osnove. Pokojninska osnova se poveča, če je zavarovančeva delovna doba daljša od polne. V primeru, da je daljša delovna doba dosežena po polni starosti, se vsako leto čez 40 let oziroma 38 let pokojninske dobe v pokojninski osnovi vrednoti v višini 1,5 odstotka. Pri manjši starosti od polne se pokojnina znižuje za vsak mesec starosti, ki zavarovancu ali zavarovanki manjka do dopolnjene polne starosti, glede na odstotek, ki ga določa zakon (Cvetko 2000: 133).

Zavarovancu in zavarovanki, ki izpolnita pogoje za pridobitev starostne pokojnine in ostaneta v zavarovanju po dopolnjenem 63. oziroma 61. letu starosti, se pokojnina prvo leto po doseženi polni starosti poveča za 0,3 odstotka, v drugem letu za 0,2 odstotka, v tretjem za 0,1 odstotek, naprej pa se jima pokojnina ne povečuje več.

3.6.1.2 NAJNIŽJA IN NAJVIŠJA STAROSTNA POKOJNINA

Najnižja pokojnina, ki jo lahko zavarovanec prejme v skladu z veljavnimi predpisi, je določena v višini 35 odstotkov najnižje pokojninske osnove. Od 1.1.2007 znaša najnižja pokojninska osnova 467,20 evrov, višina najnižje pokojninske osnove se spreminja ob vsakokratni uskladitvi pokojnin za toliko, kolikor se spremeni višina novih pokojnin. S 1.1.2007 dalje znaša najvišja pokojninska osnova 1868,80 evrov. Višina najvišje pokojninske osnove je odvisna od spremembe najnižje pokojninske osnove. Najvišja pokojninska osnova se določi v višini štirikratnika najnižje pokojninske osnove, določi pa jo zavod.

3.6.2 DELNA POKOJNINA

Delna pokojnina je posebna vrsta pokojnine, ki pa je po višini nižja od običajne starostne pokojnine. Delna pokojnina zavarovancu omogoča, da ostane največ s polovico polnega delovnega časa v delovnem razmerju in za ta čas prejema ustrezno plačo, razliko pa mu pokrije zavod v obliki delne pokojnine. V času uživanja delne pokojnine ima upravičenec tako status delavca kot tudi uživalca pokojnine. Takšno obliko pokojnine lahko uveljavi zavarovanec, ki je že izpolnil pogoje za pridobitev starostne pokojnine ali pa je v delovnem razmerju največ s polovico polnega delovnega časa. Za uveljavitev takšne oblike pokojnine zavarovanec ne potrebuje soglasja delodajalca. Višina delne pokojnine je polovica starostne pokojnine, do katere bi bil zavarovanec upravičen, glede na dopolnjeno pokojninsko dobo in starost na dan uveljavitve te pravice (ZPIZ 2008d).

Delna pokojnina je namenjena lažjemu prehodu iz aktivne dobe v upokojitveno dobo, saj ta prehod mnogim povzroča težave.

3.6.3 DRŽAVNA POKOJNINA

Državna pokojnina se zagotavlja osebam, ki niso dopolnile minimalne zavarovalne dobe za priznanje pravice do pokojnine, nimajo pravice do druge pokojnine, ne presegajo

premoženjskega cenusa za varstveni dodatek, nima ostalih nepremičnin razen objekta, ki služi kot stalno prebivališče, so dopolnile 65. let starosti in so imele med 15. in 65. letom najmanj 30 let prijavljeno stalno prebivališče v RS ali državi EU. Višina državne pokojnine znaša 33,3 odstotkov najnižje pokojninske osnove in od 1.1.2007 znaša 155,58 evrov (ZPIZ 2008b).

3.6.4 VDOVSKA POKOJNINA

Pri vdovski pokojnini morajo biti izpolnjeni tako splošni pogoji na strani umrlega kot tudi posebni pogoji, ki se nanašajo na vdovo oziroma vdovca. V primeru, da je bil umrli zavarovanec je moral dopolniti najmanj pet let zavarovalne dobe ali deset let pokojninske dobe ali pa izpolnjevati pogoje za pridobitev starostne ali invalidske pokojnine. Če pa je bil umrli uživalec pravic so pogoji na njegovi strani izpolnjeni, če je užival starostno ali invalidsko pokojnino ali katero od pravic na osnovi invalidnosti. Kadar pa smrt zavarovanca nastane zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, takrat vdova ali vdovec prejme vdovsko pokojnino ne glede na doseženo pokojninsko dobo umrlega.

Posebni pogoji na strani vdove ali vdovca pa se nanašajo predvsem na dopolnjeno starost, ki znaša 53 let in pa na zmožnost oziroma nezmožnost za delo, ter nekatere druge pogoje, ki jih določa zakon.

Osnova za odmero vdovske pokojnine je znesek starostne ali invalidske pokojnine, odvisno od tega, kaj je za vdovo oziroma vdovca ugodnejše. Vdovska pokojnina znaša 70 odstotkov osnove za njeno odmero. Zakon določa, da je zajamčena odmera vdovske pokojnine od pokojnine umrlega zavarovanca ali uživalca, odmerjena najmanj v višini 45 odstotkov njegove pokojninske osnove (ZPIZ 2008č).

3.6.5 INVALIDSKA POKOJNINA

Invalidnost je podana, če se zaradi sprememb v zdravstvenem stanju, ki jih ni mogoče odpraviti z zdravljenjem, zavarovancu zmanjša zmožnost za zagotovitev oziroma ohranitev delovnega mesta ali za poklicno napredovanje (Cvetko 2000: 137).

Zavarovanec pridobi pravico do invalidske pokojnine na podlagi invalidnosti, telesne okvare ali potrebe po stalni pomoči in postrežbi. Obstoje invalidnosti ugotavlja invalidska komisija

Zavoda. Vzroki za nastanek invalidnosti so poškodba pri delu, poklicna bolezen, bolezen, poškodba izven dela. Invalidska komisija zavarovanca, pri katerem je bila ugotovljena invalidnost, razporedi v eno od treh kategorij invalidnosti¹².

Pogoji za pridobitev pravice do invalidske pokojnine se nanašajo na obstoj invalidnosti in pa na nekatere druge pogoje, ki so odvisni od pokojninske dobe in starosti zavarovanca. Invalidska pokojnina se odmeri od pokojninske osnove, izračunane na enak način kot za odmero starostne pokojnine. Višina invalidske pokojnine je načeloma odvisna od višine pokojninske osnove, vzroka za nastanek invalidnosti, dopolnjene pokojninske dobe in od dopolnjene starosti zavarovanca na dan nastanka invalidnosti (ZPIZ 2008a).

3.7 DRUGI POKOJNINSKI STEBER: OBVEZNO IN PROSTOVOLJNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Drugi steber pokojninskega in invalidskega zavarovanja temelji na naložbenem sistemu in predstavlja dolgoročno obliko varčevanja na računu vsakega posameznika, ki se za to odloči. Ta oblika zavarovanja omogoča, da posameznik na pokojninskih računih pri enem od izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja nalaga del svojih prispevkov, od katerih je kasneje odvisna višina prejemkov, ki jih posameznik prejme. Prispevki se vplačujejo pod tako imenovanim davčnim ščitom, saj se je država v tem stebru odpovedala davščini na vplačane premije. Tako premije predstavljajo davčno olajšavo za delodajalce in zaposlene, kar še dodatno spodbuja takšen način varčevanja. S tem je država zmanjšala pritisk na prvi pokojninski steber ter posameznikom omogočila, da si sami priskrbijo boljši standard za starost. Država tako z davčnimi stimulacijami vzpodbuja varčevanje v drugem stebru, predvsem z namenom, da bi dosegla čim večje število zavarovancev in s tem preprečila poglobljanje socialnih razlik.

Namen drugega stebra pokojninskega zavarovanja je, da se zavarovancem, v primeru določene starosti ali drugih okoliščin, iz privarčevanih sredstev zagotovijo dodatne pokojnine

¹² I. kategorija invalidnosti pomeni, da zavarovanec ni več zmožen opravljati dela oziroma nima več preostale delovne zmožnosti. II. kategorija invalidnosti pomeni, da je zmožnost zavarovanca za svoj poklic zmanjšana za 50% ali več. III. kategorija invalidnosti pa pomeni, da je zmožnost zavarovanca za svoj poklic zmanjšana za manj kot 50%, lahko pa svoj poklic opravlja s polovičnim delovnim časom ali pa dela na drugem delovnem mestu (ZPIZ 2008a).

in pravice. V primeru, da se želi posameznik zavarovati v drugem stebru, mora biti obvezno prej vključen v prvega, saj se v nasprotnem primeru lahko zavaruje le v tretjem pokojninskem stebru.

V drugem stebru se prispevki zavarovancev investirajo, naložbe pa prinašajo donos in se kapitalizirajo, v času upokojitve pa se celotno premoženje preoblikuje v anuitete. Tako v dodatnem pokojninskem zavarovanju razlikujemo dve značilni obdobji, in sicer obdobje varčevanja ali plačevanja prispevkov in obdobje črpanja (Štrovs 2000: 206).

V varčevalnem obdobju zavarovanec ali v njegovem imenu delodajalec, vplačuje prispevke na zavarovančev osebni pokojninski račun, ki ga ima zavarovanec pri vzajemnem pokojninskem skladu. Lastnik vplačanih premij je zavarovanec, v primeru njegove smrti pa se njegovo premoženje podeduje kot hranilna vloga. V tem obdobju mora zavarovanec prevzeti naložbeno tveganje, saj se mu zagotavlja fiksna obrestna mera, ker so naložbeni donosi odvisni od uspešnosti upravljavca sklada. Vendar pa je to tveganje omejeno, saj zakon določa relativno nizek zajamčeni donos, katerega podrobno ureja sistem jamstva (Štrovs 2000: 207).

Obdobje črpanja pravic pa zavarovancu prinaša dodatno pokojnino, ki je neposredno izvedena iz vplačanih premij. Dodatno pokojnino zavarovanec prejema mesečno ali pa v enkratnem izplačilu, njena višina pa je odvisna od višine vplačanih premij, rezultatov nalaganja sredstev na osebni račun zavarovanca, starosti in ostalih zavarovalniških pomembnih okoliščin. V tem obdobju zavarovanec nima več naložbenega tveganja, saj mu je izvajalec dolžan izplačevati pokojnino ne glede na uspešnost poslovanja (Štrovs 2000: 208).

Sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja je sestavljen iz obveznega in prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki tudi predstavlja večji del drugega pokojninskega stebra. Glede na poročilo slovenskega zavarovalnega združenja je bilo v dodatno pokojninsko zavarovanje, konec leta 2006 vključenih 568819 zavarovancev (Zavarovalno združenje 2007).

3.7.1 OBVEZNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Z ZPIZ-1 je bila ukinjena beneficirana delovna doba, zato so namesto nje uvedli obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje, ki ureja predhodne standarde za upokojitvene pogoje delavcev, ki delajo ali so delali na beneficiranih delovnih mestih. Delodajalci morajo tako

plačevati prispevke za tiste skupine delavcev na delovnih mestih, ki izpolnjujejo določene pogoje. Obvezno dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je torej nekakšno nadomestilo za dosedanjo zavarovalno dobo s povečanjem (benefikacijo) in je tako namenjeno vsem delavcem, ki delajo na težkih delovnih mestih ali v poklicih, kjer glede na naravo dela ni možno pričakovati, da bi lahko delali do polne starosti (280. člen ZPIZ-1).

Zavarovanci obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja so tako vsi zavezanci, ki so na dan 31.12.2000 delali na delovnih mestih, za katere se zavarovalna doba šteje s povečanjem (Štrovs 2000: 210).

Seznam takšnih delovnih mest določi pristojni minister za delo, s soglasjem ostalih socialnih partnerjev (280. člen ZPIZ-1). Delodajalci so obvezani plačevati prispevke za obvezno dodatno zavarovanje, za tista delovna mesta, za katera se je v preteklosti štela zavarovalna doba s povečanjem (281. člen ZPIZ-1). Prispevki za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje znašajo najmanj toliko, kot so znašali prispevki za štetje zavarovalne dobe s povečanjem, ki so bili v veljavi do uveljavitve obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja. V nasprotju z obveznim pokojninskim zavarovanjem, prispevke za obvezno dodatno zavarovanje plačujejo le delodajalci, in sicer po prispevnih stopnjah, ki so navedene v tabeli 3.7.1.1.

Tabela 3.7.1.1: Prispevne stopnje za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje

stopnja delovnega mesta	prispevna stopnja na bruto plačo
I.	4,20%
II.	6,25%
III.	8,40%
IV.	10,55%
V.	12,60%

Vir: Kapitalska družba 2007b.

Zavarovancem obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja pripada pravica do poklicne pokojnine v skladu s pokojninskim načrtom, ki mora vsebovati način izračuna poklicne pokojnine, minimalni zjamčeni znesek na vplačane prispevke, pogoje za pridobitev poklicne pokojnine, oblike izplačila, investicijsko strategijo dodatnega zavarovanja ter višino

prispevkov za posamezna delovna mesta. Za pravice, ki so določene v pokojninskem načrtu v celoti jamči država (284. člen ZPIZ-1).

Zavarovanec pridobi pravico do poklicne pokojnine, ko dopolni določeno starost, ki je odvisna od skupine delovnega mesta, ko dopolni 40 let pokojninske dobe za moške oziroma 38 let za ženske ali ko ima na osebni račun dovolj zbranih sredstev.

Poleg poklicne pokojnine, ki se izplačuje do izpolnitve pogojev za pridobitev pokojnine v obveznem zavarovanju, iz obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja izhaja še pravica do znižane poklicne pokojnine, ki se izplačuje v mesečnih zneskih od upokojitve v obveznem zavarovanju do zavarovančeve smrti.

Izvajalec obveznega dodatnega zavarovanja je sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja (SODPZ), ki deluje kot vzajemni pokojninski sklad in ni pravna oseba, ustanovljen s strani Kapitalske družbe d.d. Sklad je v lasti zavarovancev obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki so njegovi člani. Naloga SODPZ je zbiranje premij obveznega dodatnega zavarovanja, vodenje osebnih računov zavarovancev, upravljanje s premoženjem sklada ter izplačevanje poklicnih pokojnin oziroma odkup pokojninske rente (Štrovs 2000: 221).

Temeljna načela, ki jih morajo izvajalci pokojninskih skladov strogo upoštevati so varnost, odgovornost, transparentnost ter naložbena in cenovna učinkovitost.

Nadzor nad izvajalci dodatnega pokojninskega zavarovanja izvajajo za to pristojni nadzorni organi, z namenom, da se zagotovi finančna stabilnost in dolgoročna trdnost drugega pokojninskega stebra (289. člen ZPIZ-1).

3.7.2 PROSTOVOLJNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje je druga oblika dodatnega pokojninskega zavarovanja in je v Sloveniji prisotno že sedmo leto. Ta oblika dodatnega zavarovanja delodajalcem in zavarovancem omogoča pridobitev davčnih olajšav, v primeru da so vključeni v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje in tako plačujejo določeno premijo. To pa ne pomeni, da se tako izognemo plačilu davka, saj se le-ta prenese na obdobje

prejemanja dodatne pokojnine in je tako potrebno plačati dohodnino takrat, ko začne upokojenec črpati pokojnino. Vendar pa posameznik kljub temu pridobi določene davčne koristi, zaradi razlike v višini prejemkov v posameznih življenjskih obdobjih, saj ima v obdobju zaposlitve običajno višje prejemke, ki so obdavčeni progresivno. V tem obdobju se zaposlenim, ki vplačujejo zneske prostovoljnega dodatnega pokojninskega varčevanja, le-ti odštevajo od njihove davčne osnove to pa zmanjšuje obveznost plačila dohodnine državi in s tem predstavlja davčne prihranke. S tem se preloži obveznost plačila dohodnine na obdobje po upokojitvi, ko so prejemki običajno nižji, kar posledično pomeni, da so pokojninske rente, ki izhajajo iz dodatnega pokojninskega varčevanja obdavčene z nižjo davčno stopnjo, kot bi bili obdavčeni prihodki v aktivni dobi (Berk 2007: 27).

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje lahko definiramo kot zbiranje denarnih sredstev na osebnih računih zavarovancev, vključenih v to obliko zavarovanja s ciljem, da se jim ob dopolnitvi določene starosti ali v drugih primerih, ki so določeni v pokojninskem načrtu, zagotovijo dodatne pokojnine ali druge pravice, ki jih določa zakon (293. člen ZPIZ-1).

Namenjeno je predvsem mlajšim generacijam, za katere se že sedaj lahko predvideva, da bodo morale, zaradi postopnega zmanjševanja pokojnin iz prvega stebra, iz lastnih sredstev prispevati za boljšo socialno varnost v starosti. Izvajajo ga zavarovalnice, pokojninske družbe, in vzajemni pokojninski skladi.

Bistvo prostovoljnega dodatnega zavarovanja je tako, prostovoljno plačevanje premij zavarovancev in delodajalcev v posebne sklade prostovoljnega zavarovanja. Za svojo pokojnino tako lahko varčujemo samostojno ali s pomočjo delodajalca.

Ločimo dve vrsti prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, in sicer kolektivno in individualno (293. člen ZPIZ-1).

Tisti posamezniki, katerim podjetje ne omogoča vključitve v kolektivno zavarovanje ali pa se sami ne želijo vključiti, se lahko zavarujejo individualno. Pogoj za vključitev je udeležba v obveznem pokojninskem zavarovanju (293. člen ZPIZ-1). Zavarovanec od svoje prejete plače namenja določen znesek za dodatno prostovoljno pokojninsko zavarovanje. Omejitve premij so enake kot pri kolektivnem zavarovanju, hkrati pa znižujejo osnovo za odmerjanje

dohodnine ob koncu leta. Vendar pa zavarovanec pri enakem odpovedovanju na svoj pokojninski račun dobi nižjo premijo kot pri kolektivnem zavarovanju.

Kolektivno prostovoljno dodatno zavarovanje je tisto, ki prevladuje, vanj pa se lahko vključijo zavarovanci obveznega pokojninskega zavarovanja preko delodajalcev, ki v celoti ali delno financirajo pokojninski načrt. Država je zaradi davčnih olajšav, ki jih omogoča vključenim v kolektivno zavarovanje postavila tudi nekaj pogojev. Eden izmed njih je ta, da mora biti v kolektivno zavarovanje vključenih vsaj 51 odstotkov¹³ zaposlenih določenega podjetja. Druga omejitvev pa se nanaša na določeno najnižjo in najvišjo vplačano premijo.

Prva faza pri kolektivnem prostovoljnem dodatnem zavarovanju je priprava pokojninskega načrta, kar navadno stori pokojninska družba, zavarovalnica ali banka, ki ima dovoljenje za upravljanje vzajemnih pokojninskih skladov (Štrovs 2000: 213).

Pokojninski načrt se financira s premijami prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja zavarovancev ali delodajalcev. Premije za kolektivno zavarovanje zavarovancu plačuje delodajalec ali pa se plačujejo kombinirano, del zavarovanec in del delodajalec. Pokojninski načrt vsebuje vsa pomembna določila, pravila, pogoje, pravice, ..., ki se nanašajo na akterje zavarovanja iz drugega stebra (296. člen ZPIZ-1). Zeleno luč za izvajanje posameznega pokojninskega načrta da minister za delo. Ko je pokojninski načrt sprejet in potrjen, se oblikuje vzajemni pokojninski sklad, kamor se zbirajo vplačila premij prostovoljnega dodatnega zavarovanja. Vzajemni sklad je v lasti zavarovancev, saj zavarovanec z vplačilom premij postane lastnik sorazmernega dela. Ustanovitelj vzajemnega sklada je lahko delodajalec, ki ima več kot tisoč zaposlenih ali finančna institucija, vendar si mora ustanovitelj pridobiti ustrezno dovoljenje Agencije za trg vrednostnih papirjev.

Upravljavca vzajemnega pokojninskega sklada je lahko le zavarovalnica ali banka z ustreznim dovoljenjem. Obveznost upravljalca je, da vodi register članov in njegovih osebnih računov, enkrat letno pa mora zavarovancem izdati potrdilo o številu enot premoženja in obračun vplačanih premij. Zbrane premije upravljalet nalaga v vrednostne papirje, bančne depozite, obveznice, ..., saj se sredstva večajo le, če jih znajo upravljalci premišljeno naložiti. Takšno zavarovanje vključuje naložbeno tveganje zavarovanca z zajamčenim donosom, ker

¹³ Do spremembe 31.12.2001 je bila zahtevana 2/3 udeležnost.

upravljavec zavarovancu iz lastnega premoženja zagotavlja zajamčeno letno stopnjo donosnosti (298. člen ZPIZ-1).

Davčne olajšave za zavarovance se nanašajo na to, da se obveznost plačila dohodnine od vplačanih premij preloži na čas črpanja pravic, hkrati pa se zavarovancu znesek premije, ki mu ga plačuje njegov delodajalec, ne šteje v osnovo za dohodnino v letu v katerem je bila plačana.

Prav tako so davčnih olajšav deležni delodajalci, kadar celo premijo ali le del premije vplačujejo po pokojninskem načrtu, ki ga sami tudi financirajo. Vendar pa morajo za pridobitev davčnih olajšav izpolnjevati določene pogoje. Zneski, ki jih delodajalci plačajo v korist zaposlenih se priznajo kot davčna olajšava pri davku od dohodkov iz dejavnosti za leto, v katerem so bili zneski vplačani. Od teh prispevkov podjetje ne plačuje prispevkov za socialno varnost kot tudi ne davka na izplačane plače, saj ne obremenjujejo mase sredstev za plače. Davčne olajšave opredeljuje Zakon o dohodnini (Darvaš 2007: 39).

Delodajalci ki so vključeni v kolektivni pokojninski načrt pa imajo prednost pred drugimi podjetji tudi v aktivno vodeni kadrovske politiki, saj plačevanje premij zaposlenim v drugi steber povečuje njihovo lojalnost in stabilnost (Darvaš 2007: 39).

Na podlagi dodatnega prostovoljnega pokojninskega zavarovanja, se zavarovancem zagotavlja predvsem pravica do dodatne starostne pokojnine v obliki mesečne rente. Ostale pravice pa so: pravica do predčasne starostne pokojnine, dodatne invalidske pokojnine in pravica do dodatne družinske pokojnine. Vse te vrste pokojnin so obdavčene, saj so obravnavane kot drugi prejemki v kontekstu plačila dohodnine (Perhovec 2003: 28).

Spodnja slika 3.7.2.1 prikazuje pokojninsko piramido in različne oblike varčevanj za pokojnino. V spodnjem delu so najbolj dostopne ter varne zajamčene oblike varčevanja, ki naj bi bile temelj za vsakega posameznika. Višje so bolj tvegane oblike varčevanja, ki pa lahko prinesejo tudi višje donose in tako tudi več privarčevanih sredstev in višje rente. Na vrhu pa so kot nadgradnja in dopolnitev ostalih možnosti, delnice in delniški vzajemni skladi. V višje oblike varčevanj se je smiselno premikati le v primeru, da smo že vključeni v spodnje vrste varčevanj.

Slika 3.7.2.1: Pokojninska piramida



Vir: Kraševac 2006.

Strnemo lahko, da je kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje dolgoročna oblika varčevanja za čas starosti, obenem pa tudi osnovna oblika varčevanja zaposlenih za nadomestilo izpada državnih pokojnin.

3.8 TRETJI POKOJNISKI STEBER: POKOJNINSKO ZAVAROVANJE NA PODLAGI OSEBNIH POKOJNINSKIH VARČEVALNIH RAČUNOV

Tretji steber predstavlja individualna prostovoljna pokojninska zavarovanja in na ta način osebne prihranke posameznika, ki so namenjeni za porabo v njegovi starosti.

Nosilci osebnih varčevalnih računov so predvsem banke in zavarovalnice, ki ponujajo različne oblike prostovoljnih zavarovanj, rentnih varčevanj in ostalih oblik varčevanja in naložb, iz katerih bo mogoče črpati vir dohodka. V okviru tretjega stebra ja tako na kapitalskem trgu ogromno možnosti, ki jih ponujajo banke, zavarovalnice in družbe za upravljanje. Tako so oblike prostovoljnega individualnega pokojninskega zavarovanja predvsem: bančno rentno varčevanje, naložbeno življenjsko zavarovanje, rentno zavarovanje, življenjsko zavarovanje, vzajemni skladi in podobno. Ena izmed privlačnih možnosti pa je

nakup vrednostnih papirjev ali nakup nepremičnine z namenom oddajanja ali kasnejše prodaje za zagotovitev dodatne rente (Darvaš 2007: 38).

Tretji steber temelji na prostovoljnosti in je namenjen posameznikom, ki bi si v starosti radi zagotovili višje dohodke kot jim jih zagotavljata prvi in drugi pokojninski sistem. Značilno je tudi, da je tretji steber popolnoma neodvisen od prvega, saj se lahko v tretji steber vključijo vsi tisti, ki niso redno zavarovani in se tako ne morejo vključiti v drugi steber zavarovanja.

V tretjem stebru je mogoče vplačevati neomejen znesek premij, vendar pa le-te ne nosijo nobenih davčnih olajšav za delodajalca, ker so sklenjene na ime zavarovanca kot prejemnika izplačil v primeru škode (Okorn 2002: 34).

Premije se vplačujejo iz neto prejemkov, pri izplačilu pokojnine pa zavarovancem ne bo treba plačati dohodnine. Zavarovanec lahko znesek vplačanih premij uveljavlja pri dohodninski napovedi v okviru 3 odstotnega znižanja davčne osnove za odmero dohodnine, vendar pa gre zgolj za oprostitev pri njenem plačilu, kar pomeni, da pri izplačilu pokojnine na ta del pokojnine ne bo treba plačati dohodnine, saj je že bila plačana (Okorn 2002: 34).

3.9 PRIMERJAVA TREH POKOJNINSKIH STEBROV

V spodnji tabeli so na kratko povzete lastnosti treh pokojninskih stebrov, hkrati pa so razvidne tudi razlike med posameznim stebrom.

Tabela 3.9.1: Značilnosti posameznih stebrov pokojninskega zavarovanja

I. STEBER	II. STEBER	III. STEBER
Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje	Obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje	Različne oblike zavarovanj oziroma varčevanj
Izvajava zavod za pokojninsko In invalidsko zavarovanje	Obvezno zavarovanje izvaja kapitalska družba, prostovoljno pa izvajajo pokojninske družbe, vzajemni pokojninski skladi in zavarovalnice	Izvajajo banke, zavarovalnice,...
Pokojnina	Dodatna pokojnina	Renta, enkratno izplačilo

Vir: Kapitalska družba 2007a.

3.10 PRIPOROČILA ZA ZAGOTAVLJANJE SOCIALNE VARNOSTI PO UPOKOJITVI

Struktura dohodkov bodočih upokojencev bo gotovo drugačna od strukture dohodkov zdajšnjih upokojencev. Večina današnjih upokojencev prejema praviloma le eno vrsto dohodka, to je pokojnina iz obveznega pokojninskega zavarovanja, vendar pa bodo le-te v prihodnosti bistveno nižje od današnjih in tako ne bodo omogočale mirne in brezskrbne starosti. Takšen izpad dohodka lahko nadomestimo z varčevanjem v aktivni dobi življenja. Najboljša oblika pa naj bi bilo prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, ki ga z visokimi davčnimi olajšavami stimulira država. Z varčevanjem je po priporočilih smiselno začeti čim prej, saj dlje kot poteka varčevanje, večji je znesek pokojninske rente. Tako mnogi priporočajo, da se varčevanje začne že ob prvi zaposlitvi, vsi ostali, ki pa so že zaposleni, pa naj čim prej sklenejo dodatno pokojninsko zavarovanje. Dosedanjo stopnjo vključenosti v zavarovancev bo potrebno še povečati, vsaj na 70 odstotkov, hkrati pa bo potrebno postopno povečati tudi premije.

Nacionalno strateško poročilo o primernih in vzdržnih pokojninah RS 2005 navaja, da pokojninska reforma pozitivno učinkuje na finančno vzdržnost in stabilnost pokojninskega sistema, kar se odraža v postopnem povečanju starosti zavarovancev ob upokojitvi, v

izboljšanju odvisnostnega razmerja med upokojenci in zavarovanci ter v zmanjšanju deleža odhodkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v bruto domačem proizvodu (Kalčič 2006: 47).

Reforma je tako na nek način spremenila sistem do te ravni, da se bremena enakomerno porazdeljujejo med sedanje upokojence ter med sedanje in prihodnje zavarovance. V prihodnjih letih lahko pričakujemo, da se bodo pogoji za pridobitev starostne pokojnine še zaostrovali, tako pri starosti kot tudi pri potrebni delovni dobi zavarovancev ter pri kriterijih za izračun njihovih pokojnin. Kljub večji starosti in daljši delovni dobi bodo bodoče pokojnine vseeno bistveno manjše in prav zato je potrebno za varno starost poiskati tudi dodatne vire, ki jih ponuja sedanji zakon v drugem in tretjem stebru.

V bližnji prihodnosti lahko pričakujemo nove posege v zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, pri čemer moramo upoštevati dolgoročnost in stabilnost normativnega dela reforme sistema, spremembe in dopolnitve pa morajo biti razvojne in odziv na sprotne spremljanje reforme in izvajanje zavarovanja v vseh stebrih (Kalčič 2006: 47).

4. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN POKOJNINSKI SISTEM V SLOVENIJI

Pokojninska reforma iz leta 2000 še ni dosegla vseh svojih ciljev in ukrepov. Dokončni rezultati reforme bodo znani šele leta 2014, ko bo dokončno prišlo do njene izpolnitve in šele takrat bodo vidni vsi njeni učinki. Poročilo Evropske komisije iz leta 2006 kaže, da sedanja pokojninska reforma pozitivno učinkuje na finančno vzdržnost in stabilnost pokojninskih sistemov in je do sedaj dosegla dober napredek. Vendar pa kljub temu Evropska komisija daje nekaj napotkov naj Slovenija sprejme dodatne ukrepe za krepitev reforme pokojninskega sistema, še zlasti na področju povečevanja stopnje zaposlenosti starejših delavcev in izboljšanja dolgoročne vzdržnosti. Poročilo komisije navaja, da Slovenija potrebuje strožja merila, da bo dosegla primeren pokojninski sistem, saj naj bi postopno znižanje starosti ob upokojitvi in pa višje finančne spodbude za ostajanje v aktivni fazi, okrepile pokojninski sistem v Sloveniji.

4.1 KAKO KAŽE V PRIHODNJE

Analize kažejo, da bo zaradi učinkov sprememb v demografski strukturi, predvsem v starostni strukturi prebivalstva, prisotnih še veliko pritiskov na financiranje pokojninskega sistema. Bodoči demografski trendi kažejo na dokaj neugoden razvoj, zato dosedanji ukrepi na dolgi rok ne bodo zadostovali. Analiza prihodnjih trendov slovenskega pokojninskega sistema namreč kaže, da se bo delež starih prebivalcev (stari 65 let in več) do leta 2050 podvojil s sedanjih 15 odstotkov na približno 30 odstotkov. Obenem naj bi se povečala tudi obremenjenost s starim prebivalstvom, kar pomeni, da naj bi se povečal indeks razmerja med številom prebivalstva starega 65 let in več in številom prebivalstva starega med 20 in 64 let. Tovrstne drastične spremembe se bodo gotovo odražale tudi na področju pokojninskega sistema. Tako bo država morala pravočasno poiskati rešitve, da se bo izognila dodatnemu primanjkljaju v pokojninski blagajni. Ena izmed učinkovitih rešitev, ki se ponuja je postopen dvig starosti zavarovanca ob upokojitvi, kar omogoča že dosedanji zakon. Zavarovanci pa imajo možnost, da ostanejo zaposleni tudi po dopolnitvi polne upokojitvene starosti, s čimer so dodatno nagrajeni. Vendar pa je težko napovedati koliko zavarovancev se bo odločalo za to možnost in kako dolgo bo v povprečju trajala preložitve upokojitve.

V primeru, da pride do celotne izpolnitve vseh sprememb pokojninske reforme, bo prvi steber gotovo izgubljal na pomenu, medtem ko bo drugi postajal vse močnejši. Posledice sprememb bi lahko nekoliko ublažili z dodatnim znižanjem razlike med minimalno in maksimalno pokojninsko osnovo. Tako bi nekoliko olajšali težave manj premožnemu sloju, ki si sicer težko privoščijo dodatno varčevanje, s tem pa bi srednji in bogatejši sloj prisilili v dodatno varčevanje v drugem stebru.

Slovenija spada med države z visokim tveganjem, kar se tiče dolgoročne vzdržnosti javnih financ. Pomembna posledica demografskih sprememb se kaže v pokojninskem sistemu, saj se mora soočati tako s staranjem prebivalstva kot tudi z zmanjšanjem rodnosti, ki spodjeda starostno piramido prebivalstva.

Problem, ki je morda celo bolj pomemben od staranja prebivalstva je padajoča rodnost. Prejšnji pokojninski PAYG sistem je temeljil na piramidni strukturi prebivalstva, ki je predstavljala naraščajoče prebivalstvo. Takšen sistem bi lahko bil obvladljiv tudi ob stagnantnem prebivalstvu, vendar pa to zahteva stopnjo rodnosti okoli 2.0 (Senjur 2007: 4). Vendar pa se pojavi vprašanje, kako prilagoditi pokojninski sistem, ki bo odgovarjal na oba demografska pojava. Senjur navaja štiri možne rešitve: povečanje razmerja med zaposlenimi in upokojenimi, znižanje povprečne pokojnine glede na povprečno plačo, povečanje prispevkov za pokojnino in povečanje prihrankov za starost. Pokojninski sistem naj bi kombiniral vse štiri možnosti, v kakšnem razmerju pa je odvisno od aktualnih družbeno političnih razmer.

Naša pokojnina je vse bolj odvisna od potez in odločitev v aktivni dobi in od odločitev v sedanjosti. Socialne varnosti ne moremo več jemati kot nekaj samoumevnega, zato je potrebno za ohranitev enakega socialnega statusa v času upokojitve, varčevati v aktivni dobi. Ljudje živijo dlje, kar pomeni, da so dlje upokojeni in tako tudi dalj časa prejemajo pokojnino. Rodnost se zmanjšuje, prav tako razmerje med aktivnim prebivalstvom in upokojenci, s tem pa tudi plačevanje prispevkov za državno pokojnino. Povečuje se delež starejših ljudi, kar lahko privede, da se delež upokojencev v primerjavi z delovno aktivnimi prebivalci poveča celo za 70 odstotkov.

Staranje prebivalstva v Sloveniji je neizogibno dejstvo, sledita pa mu še nizka rodnost in vse daljša življenjska doba. Mimo so časi, ko so bile pokojnine iz prvega stebra edini dohodek

upokojencev, saj bodoči upokojenci lahko pričakujejo pokojnine, ki bodo podobne socialnim podporam.

4.2 CILJI DRŽAVE ZA OHRANITEV USTREZNEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA TER PRIMERNIH POKOJNIN

Da bi se država izognila težavam, ki jih bodo prinesle demografske spremembe, mora čim bolj slediti ciljem, ki si jih je zadala. Eden izmed prvih ciljev, ki ga navaja Nacionalno poročilo o primernih in vzdržnih pokojninah v RS, je **zaščita pred socialno izključenostjo**. Socialno izključenost starejših naj bi zagotovili s primernimi pokojninami, ki naj bi zagotavljale zagotovitev potreb, ki zagotavljajo normalno preživetje. Država si prizadeva, da se pokojnine usklajujejo sorazmerno z rastjo plač tako, da bi se pokojninski sistem čim bolj prilagodil starajočemu prebivalstvu. V sistem pokojninskega zavarovanja pa je s tem namenom vgrajen varovalni mehanizem, ki naj bi preprečeval, da bi pokojnine realno padale.

Ohranitev življenjskega standarda upokojene generacije je naslednji cilj države, ki ga namerava uresničiti s pomočjo dodatnega prostovoljnega zavarovanja oziroma drugega pokojninskega stebra. Sledi mu **ohranjanje načela solidarnosti**, iz katerega izhajajo tipične pravice kot je pravica do odmere pokojnine od najnižje pokojninske osnove in podobno. Slovenski pokojninski sistem vključuje tako vertikalno solidarnost med aktivno populacijo in upokojenimi, kot tudi horizontalno solidarnost med upokojenci, ki se nanaša na maksimalno razmerje med pokojninami za enako dolgo dobo zavarovanja 1:4.

V sklopu finančne vzdržnosti pokojninskega sistema, je prvi izmed ciljev države **povečanje stopnje zaposlenosti**. Pokojninska reforma je sicer prinesla, da se je povprečna starost ob upokojitvi začela povečevati, vendar to še ni prineslo pomembnejših posledic pri povišanju stopnje delovne aktivnosti starejših. Slovenija si prizadeva dvigniti stopnjo zaposlenosti predvsem pri težje zaposlenih skupinah med katere spadajo mladi, invalidi, neizobraženi. Posebno pozornost pa posveča tudi starejšim, na kar se nanaša že naslednji cilj, s katerim želi država **podaljšati delovno dobo ter preprečiti prezgodnje upokojevanje**. Predvidevanja kažejo, da bo v Slovenji v prihodnjih letih prihajalo do postopnega podaljševanja efektivne starosti pri upokojevanju zavarovancev na 65 let starosti. Povprečna starost ob upokojitvi, se

v Sloveniji sicer že povečuje, vendar pa to ne bo dovolj. Država bo morala pripraviti program aktivnega staranja, ki bi povečal stopnjo delovne aktivnosti starejših.

Konsolidacija javnih financ, je še eden izmed številnih ciljev države. Staranje prebivalstva bo v prihodnje prineslo zmanjševanje deleža delovno sposobnega prebivalstva, kar se morajo zavedati tudi delodajalci. Da bo država zagotovila dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema in javnih financ bo morala nadaljevati z reformo pokojninskega sistema, obenem pa bo morala zmanjšati raven dolga v BDP in povišati stopnjo zaposlenosti. Država si je zadala za cilj tudi ohranjanje **medgeneracijske pravičnosti**, ki pa se odraža predvsem v razmerju med delovno aktivnimi in upokojenci ter med plačami in pokojninami. Na pridobitev pogojev za starostno pokojnino je vplivala pokojninska reforma, katere posledice še niso dokončne, saj so njihovi učinki postopni in dolgoročni. Preko **zakonodajne ureditve želi država zagotoviti učinkovitost in zmogljivost pokojninskega sistema**. To naj bi zagotovila z drugim pokojninskim stebrom, saj naj bi tako delno kompenzirala z reformo predvideno postopno relativno znižanje pokojnin.

Naslednji in hkrati tudi zadnji sklop ciljev se nanaša na modernizacijo pokojninskega sistema z vidika razvoja gospodarstva, družbe ter posameznika. Glede na to da se gospodarsko in družbeno okolje zelo hitro spreminjata, se mora temu prilagajati tudi pokojninski sistem. Naslednji cilj države je tako **zagotavljanje primerljivega in nediskriminatornega pokojninskega sistema v odnosu do trga dela**, ki bo bil pravičen in enakopraven tako za zaposlene, samozaposlene, tujce, itd. Država pa želi tudi čim bolj izenačiti pravice med spoloma, na kar se nanaša cilj **zagotavljanja načela enakega obravnavanja moških in žensk**. To je že delno storila z uvedbo pokojninske reforme, s katero je izenačila upokojitvene pogoje med spoloma. Zadnji cilj države pa je **transparentnost ter prilagodljivost pokojninskega sistema**.

Rezultati pokojninske reforme ki se je začela izvajati v letu 2000, se kažejo predvsem v povečevanju starosti novih upokojencev ter v zmanjševanju deleža sredstev za pokojnine v BDP. Glede na demografske projekcije je potrebno na področju pokojninskega sistema še povečati spodbude za aktivnost in obenem zagotoviti zdržnost pokojninskega sistema, ki se bo obdržala na dolgi rok. V dodatnem pokojninskem zavarovanju je potrebno povečati vključenost zavarovancev in višino vplačanih premij, z namenom boljše socialne varnosti zavarovancev ob upokojitvi.

Vlada naj bi zagotovila varno in aktivno preživljanje starosti predvsem z naslednjim ukrepi:

- Povečevanje spodbud za daljše ostajanje v aktivnosti, kar naj bi dosegla s povečanjem bonusov v obveznem zavarovanju, stimulirana naj bi bila tudi kombinacija delne zaposlitve in delne upokojitve. S tem naj bi povečali aktivnost in zaposlenost starejših oseb in zvišali efektivno upokojitveno starost. Seveda pa se tukaj odpira vprašanje smiselnosti in pravičnosti, saj je mnogo zavarovancev že pred zaključkom normalne delovne dobe fizično izčrpanih.
- Razširiti pokritost z obveznim zavarovanjem na aktivnost z nizkimi zaslužki, kjer naj bi omogočili osebam, ki opravljajo začasna ali priložnostna dela, da imajo možnost vključitve v pokojninsko zavarovanje. Ta ukrep se nanaša predvsem na mlade, starejše in brezposelne. Spremembe naj bi se nanašale na plačilo prispevkov tudi iz nizkega števila opravljenih delovnih ur, možnost zavarovanja za ožji obseg pravic, itd. To naj bi povečalo pokritost z obveznim zavarovanjem v skupinah, kjer so pogoste atipične oblike aktivnosti.
- Ustrezna kombinacija socialne sprejemljivosti in ekonomske vzdržnosti v obveznem pokojninskem zavarovanju, se nanaša na zagotavljanje socialne sprejemljivosti in ekonomske vzdržnosti pokojninskega sistema. Pri tem je potrebno povečati vlogo aktuarske komponente v odmeri pravic iz pokojninskega zavarovanja, medtem ko je prerazdelitev že opravljena tako na stani plačevanja prispevkov kot tudi na stani prejemkov.
- Dodatne spodbude za prostovoljno pokojninsko zavarovanje, s čimer bi povečali vključenost v prostovoljno zavarovanje.

Predvideni ukrepi države se tako nanašajo na sprejemanje politik, ki bi pripomogle k večanju deleža zavarovancev v celotnem prebivalstvu, povečevanju spodbud za podaljševanje delovne aktivnosti vsakega posameznika in ohranjanju ravnovesja med aktivno in upokojeno populacijo. Cilji države so usmerjeni k prilagoditvi pokojninskega sistema starajočemu se prebivalstvu in ostalim neugodnim demografskim trendom, ki lahko vplivajo na razvoj pokojninskega sistema. Pokojninski sistem mora ostati stabilen, temeljiti na medgeneracijski

solidarnosti obenem pa mora zagotavljati skladno rast plač in pokojnin. Naloga države je tudi, da spodbuja delodajalce da ohranijo delavce, ki so že dosegli minimalne pogoje za upokojitev in pa, da skrbi za prilagajanje delovnih mest in pogojev dela starejši generaciji.

Vzporedno z nacionalnimi razvojnimi cilji, so cilji pokojninskega sistema v RS še ohranjanje primernih pokojnin iz obveznega zavarovanja, ki skupaj z ostalimi socialnimi pravicami zagotavljajo vsaj pokritje minimalnih življenjskih stroškov, spodbujanje dodatnega pokojninskega zavarovanja s kapitalskim kritjem in pa proučitev možnosti za uvedbo obveznega drugega pokojninskega stebra.

Vlada ima pripravljene določene ukrepe in načrte kako ohranjati pokojninski sistem stabilen in vzdržen, v njenih rokah je le, da določene ukrepe pravočasno sprejme in uresniči, kajti demografska gibanja kažejo na spremembe, ki ne bodo čakale na premike in ukrepe naših zakonodajalcev, temveč jih bodo v nasprotnem primeru povozile, aktivno prebivalstvo in upokojenci pa bodo tisti, ki bodo najbolj občutili učinke demografskih sprememb. Kljub trenutnim napovedim, ki se nanašajo predvsem na izrazito neugodne demografske trende, pa le ni vse tako črno, saj tudi demografska gibanja niso nespremenljiva. Vendar se na to ne smemo zanašati, zato moramo tako sami kot tudi država resno načrtovati svojo prihodnost in se pripraviti na drugačne razmere kot smo jih bili vajeni doslej. S tem mislim predvsem na zmanjševanje obsega pravic, ki so jih deležni današnji upokojenci, saj pokojnine iz obveznega zavarovanja ne bodo več zagotavljale mirne in kvalitetne starosti.

Spremembe, ki jih je prinesla pokojninska reforma imajo tako slabosti kot prednosti. Slabosti se nanašajo predvsem na bodoče upokojence, saj bodo morali delati dlje, pokojnine pa bodo bistveno nižje, če ne bodo dodatno varčevali. Prav tako nezadovoljne so verjetno tudi ženske predstavnice, saj se jim postopno zmanjšujejo pravice in zaostrejejo pogoji na račun izenačevanja pogojev z moškimi. Prednosti, ki jih je prinesla reforma pa se nanašajo predvsem na razbremenitev pokojninske blagajne, na uvedbo dodatnih dveh stebrov, kjer zavarovanci prostovoljno sami ali s pomočjo delodajalcev varčujejo za stara leta. Z reformo je država ohranila socialno varnost, hkrati pa je del odgovornosti prenesla na posameznika. Dejstvo pa je, da je bila reforma neizogibna in tako skorajda obvezna, saj so demografske spremembe že močno pritiskale na pokojninski sistem.

V obdobju tranzicije je Slovenija ohranila sorazmerno ugodno raven socialne zaščite, saj po nekaterih kazalcih dosegala ali celo presegala povprečno raven EU-15. Kot navaja Nacionalno strateško poročilo o primernosti in vzdržnosti pokojnin, se v Sloveniji povečuje stopnja socialne zaščite, zmanjšuje se stopnja tveganja revščine, dohodkovna neenakost se ne povečuje, na drugi strani pa se podaljšuje življenjska doba, zmanjšuje se umrljivost novorojencev, hkrati pa je prevelik delež neaktivnega prebivalstva, predvsem med starejšimi in manj izobraženimi, v zadnjem času pa tudi med mladimi iskalci zaposlitve. V naslednjem desetletju bo Slovenija vse bolj občutila ekonomske in družbene pritiske spreminjana prebivalstvene strukture, nizke stopnje rodnosti, vse daljše življenjske dobe, ..., vse to pa vedno bolj obremenjuje aktivno prebivalstvo in pokojninsko blagajno.

5. SKLEP

Slovenija je morala spremeniti ureditev pokojninskega sistema, ki je dolga leta zagotavljal socialno varnost ljudi v starosti. Vzroki za zadnjo reformo so predvsem masovno upokojevanje v devetdesetih letih ter številne spremembe demografske narave. Zmanjševanje rodnosti, manjša umrljivost, podaljševanje življenjske dobe so glavni dejavniki, ki vplivajo na razmerje med številom aktivnega prebivalstva ter številom upokojencev. Glede na to, da se število upokojencev povečuje, pokojninski sistem ni bil več primeren, da bi temeljil le na obveznem pokojninskem zavarovanju. Tako je država z reformo, uvedla sistem treh stebrov, ki so na nek način obremenili aktivno prebivalstvo, saj morajo zaposleni sedaj plačevati dodatne premije, da si bodo zagotovili varno in mirno življenje po upokojitvi. Država je tako del odgovornosti za socialno varnost v starosti prenesla na posameznika in razbremenila državno pokojninsko blagajno. K zagotavljanju večje socialne varnosti v starosti naj bi pripomogel predvsem drugi steber, ki temelji na naložbenem principu in je tako tudi bolj učinkovit kot prvi steber, ki je zasnovan na dokladnem sistemu. Obvezno pokojninsko zavarovanje je s finančnega vidika pravzaprav precej neučinkovito v primerjavi z drugima dvema stebroma. Glavi razlog za to pa so prav demografske razmere, ki so pripeljale do zmanjšanja razmerja med zaposlenimi in upokojenci.

Do neke mere takšen sistem ni pravičen za bodoče upokojence, ki so do sedaj plačevali prispevke in tako omogočali pokojnine tedanjim upokojencem, sami pa bodo morali za svojo pokojnino, plačevati še dodatno zavarovanje v drugem stebri, z namenom, da bodo ohranili življenjski standard. Preteči mora določeno prehodno obdobje, da bo sistem pravičen za vse. Drugačne rešitve pravzaprav ni, razen v primeru, da bi država spodbujala večjo rodnost, kar pa je že drug problem, ki ga je verjetno mnogo težje rešiti kot pa pokojninski sistem.

Prva hipoteza, ki temelji na tem, da so demografske spremembe v Sloveniji vplivale na spremembo pokojninskega sistema, se je tako potrdila, saj vsa dejstva kažejo na to, da je bila pokojninska reforma leta 1999 posledica ne le masovnega upokojevanja v devetdesetih letih, temveč tudi demografskih gibanj in sprememb. Lahko bi celo rekla, da vpliv demografskih gibanj ni zanemarljiv, temveč zelo pomemben. Vedno daljša pričakovana življenjska doba bo imela v prihodnosti še pomemben vpliv na razvoj prebivalstva, s tem pa posledično tudi na razvoj pokojninskega sistema, saj se bo z daljšanjem življenjske dobe, podaljšal tudi čas, ko

bo posameznik prejemal pokojnino. Prav zaradi tega je pomembno, da smo pozorni na demografske trende ter projekcije, saj nam lahko dajo pomembne podatke in napotke o tem, kako načrtovati bodoče spremembe sistema.

Lahko rečem, da se je potrdila tudi druga hipoteza, saj je socialna varnost starejših precej odvisna od pokojninskega sistema posamezne države. Z reformo se je pokojninski sistem v Sloveniji precej spremenil in tako je sedaj posameznik praktično sam odgovoren za svojo socialno varnost po upokojitvi. Obvezno pokojninsko zavarovanje nima več tolikšnega pomena, kot ga je imel v preteklosti. Država danes z njim zagotavlja splošno varnostno mrežo oziroma minimalno stopnjo socialne varnosti. Dodatno pokojninsko zavarovanje pa ni odvisno od razmerja med upokojenci in zaposlenimi, temveč od donosnosti naložb izvajalcev prostovoljnih zavarovanj. Vsak zavarovanec ima svoj osebni pokojninski račun, kamor se nalagajo njegove mesečne premije s pripisanimi donosi.

Z reformo pokojninskega sistema je država naredila korak v pravo smer, vendar pa s tem osnovni problem obveznega pokojninskega zavarovanja – vedno manj zavarovancev mora plačevati prispevke za vse več upokojencev, na dolgi rok ni rešen. Demografska gibanja, ki se obetajo, bodo silila k reformam pokojninskih sistemov v večini državah članic Evropske unije. Ključno vlogo pri zagotavljanju uspešnosti pokojninske reforme imajo politiki, ki pa se na žalost neradi lotevajo korenitih sprememb obstoječih ureditev. Slovenija bo morala kljub temu sprejeti določene ukrepe, ki bodo ohranjali vzdržnost pokojninskega sistema. Predvsem bo morala zmanjšati raven dolga BDP in povečati stopnjo zaposlenosti.

Ljudje se morajo začeti zavedati, da vedno slabše demografske razmere ne bodo ugodno vplivale na raven pokojnin, zato bodo morali postati bolj odgovorni, kar pomeni, da bodo morali sami poskrbeti za svojo prihodnost. Dodatno pokojninsko varčevanje bo postajalo vse bolj nujno, da bomo poskrbeli za svojo socialno varnost v času po upokojitvi. Prav zato je potrebno ljudi spodbujati, da se vključijo v drugi in tretji pokojninski steber, saj bodo le na ta način ohranili spodoben standard v starosti.

Prvi steber je kljub vsemu nujen, saj v primeru, da ne bi imeli obveznega pokojninskega zavarovanja, vprašanje koliko bi ljudje dejansko varčevali za svoje pokojnine. Tisti zavarovanci z nizkimi plačami niso sposobni varčevati za svoje pokojnine, saj jim plača zadošča samo za vsakodnevno preživetje, zato bi jim morala država zagotoviti minimalni

življenjski standard v starosti. Pri vseh oblikah varčevanja je pomembna določena stopnja samodiscipline in preudarnosti in tako je tudi pri dodatnem pokojninskem varčevanju.

Kljub vsemu povedanemu, je nujno ustvariti tudi nove mehanizme za oblikovanje pokojninske varnosti v prihodnjih letih. Vendar pa to vsekakor ne sme biti zapoznelo krpanje in popravljanje pokojninskega sistema, temveč neka nova paradigma, ki bo vključevala tako socialne pravice in ki bo upoštevala razmere, ki nastajajo s pričakovanimi spremembami v demografskih gibanjih.

6. VIRI IN LITERATURA:

PRAVNI VIRI:

1. *Ustava Republike Slovenije 1991*. Ljubljana: UL RS 33, 1373. Dostopno na http://www.uradni-list.si/_pdf/1991/Ur/u1991033.pdf (2. september 2007).
2. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (2006)*. Ljubljana: Uradni list RS 109, 1085. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006109&stevilka=4646> (3. september 2007).
3. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (1992)*. Ljubljana: Uradni list RS 12. Dostopno na http://www.uradni-list.si/_pdf/1992/Ur/u1992012.pdf (18. december 2007).

LITERATURA:

1. Berk S., Meta (2007): Z načrtovanjem varčevanja za starost do finančno neodvisne starosti. *Poslovna dinamika* 1(9), 26–28.
2. Brown, Joan (1990): *Social security for retirement*. Great Britain: Joseph Rowntree Foundation.
3. Council of Europe (2001): *Recent demographic developments in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
4. Cvetko, Aleksej (2000): *Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po novem zakonu*. Ljubljana: Bonex založba.
5. Černigoj – Sadar, Nevenka (1985): Izkušnje plačanega dela in družine. *Družboslovne razprave* 2(3), 55–65.

6. Darvaš, Karmen (2007): Ali ste se že vprašali, kakšna bo vaša pokojnina? *Poslovna dinamika* 1(4), 38–39.
7. Jezernik, Mišo (1999): Ostarela družba. *Družboslovne razprave* 15(30/31), 145–156.
8. Kalčič, Miran (2006): *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1)*. Ljubljana: GV ZALOŽBA.
9. Kukec, Bojan (2002,2003): *Veliki družinski pravni priročnik*. Ljubljana: Arkadija.
10. Leinert, Johannes in Andreas Esche (2000): *Advance Founding of Pensions*. Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers.
11. Livi Bacci, Massimo (2005): *Prebivalstvo v zgodovini Evrope*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
12. Majcen, Boris (2005): *Ekonomske posledice spreminjanja demografske strukture slovenskega prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
13. Malačič, Janez (2006): *Demografija: Teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
14. Novak, Barbara in drugi (2006): *Osebni pravni svetovalec: nasveti največjih slovenskih strokovnjakov za vsakogar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
15. Okorn, Bojana (2002): *Primerjava pokojninskih stebrov v Sloveniji in Veliki Britaniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
16. Perhavec, Petra (2003): *Drugi steber pokojninskega sistema v Sloveniji: dosednji razvoj in perspektive*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
17. Ramovš, Jože (2003): *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

18. Stanovnik, Tine (2005): Nova pokojninska reforma? Ne, hvala. *Pravna praksa* 24(26), 3.
19. Dr. Šircelj, Milivoja (2006): *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Slovenije.
20. Štrovs, Marko (2000): *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter podzakonski akti s komentarjem*. Lesce: Založba Oziris.
21. Štrovs, Marko (2000): *Kaj moram vedeti. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
22. Švab, Alenka, Mirjana Ule in Metka Kuhar (2004): Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni modernosti. *Družboslovne razprave* 20(46/47), 330–333.

INTERNETNI VIRI:

1. A World Bank Policy Research Report (1994): *Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1994/09/01/000009265_3970311123336/Rendered/PDF/multi_page.pdf (26. september 2007).
2. Abanka (2007): *Pokojninska reforma. Zakaj se je potrebno dodatno zavarovati?* Dostopno na <http://www.abanka.si/sys/cmepage.aspx?MapaId=452> (18. september 2007).
3. European Commission (2006): *Assessment of National Reform Programme*. Dostopno na http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/1206_annual_report_slovenia_en.pdf (18. september 2007).

4. Eurostat (2007): *Demographic Outlook. National Reports on the Demographic Developments in 2005*. Dostopno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-001/EN/KS-RA-07-001-EN.PDF (2. oktober 2007).
5. Gornjak, Mojca (2002): *Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje*. Dostopno na <http://www.revijakapital.com/kapital/podrobnogledom.php?idclanka=842&oznaci=II+STEBER> (25. september 2007).
6. Kapitalska družba (2007a): *Pokojninski sistem*. Dostopno na http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem (25. september 2007).
7. Kapitalska družba (2007b): *Pokojninski načrt*. Dostopno na http://www.kapitalska-druzba.si/posamezniki/sodpz/pokojninski_nacrt (25. september 2007).
8. Kapitalska družba (2008): *Pokojninski načrt za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje*. Dostopno na http://www.kapitalska-druzba.si/_files/127/sodpz_pokojninski_nacrt.pdf (17. januar 2008).
9. Kraševc, Mojca in Tjaša Pečnik (2006): *Kako premagati demografski trend?* Dostopno na http://www.prva.net/o_ppd.asp?FolderId=138&Arhiv=2006&ContentId=334 (26. september 2007).
10. Dr. Majcen, Boris in drugi (2005): *Analiza prihodnjih trendov slovenskega pokojninskega sistema z dinamičnim modelom splošnega ravnovesja*. Dostopno na <http://www2.arnes.si/~ssdmverb/paper-2005-03.pdf> (25. september 2007).
11. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve (2005): *Nacionalno strateško poročilo o primernih in vzdržnih pokojninah Republike Slovenije 2005*. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/nsp_pokojnine.pdf (18. september 2007).

12. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006): *Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji*. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/strategija_rodnost_osnutek_151106.pdf (2. september 2007).
13. Prva osebna zavarovalnica (2007): *Reforma pokojninskega sistema*. Dostopno na http://www.prva.net/pokojninska_reforma.asp?FolderId=111 (15. januar 2007).
14. Rust, John (2002): *Main Points from World Bank Report: Averting the Old Age Crisis*. Dostopno na http://gemini.econ.umd.edu/jrust/econ698s/avert_lec.pdf (27. september 2007).
15. Senjur, Marjan (2007): *Ekonomsko razvojne posledice demografskih sprememb v Sloveniji*. Dostopno na <http://209.85.135.104/search?q=cache:bdBwcWQjgBsJ:www.vlada.si/util/bin.php%3Fid%3D2007022313542956+SSGR&hl=sl&ct=clnk&cd=2&gl=si&client=firefox-a> (26. september 2007).
16. Slovensko zavarovalno združenje (2007): *Statistical Insurance Bulletin 2007*. Dostopno na <http://www.zav-zdruzenje.si/docs/bilten2007%20eng.pdf> (27. september 2007).
17. Statistični urad Republike Slovenije, SURS (2005): *Projekcije prebivalstva*. Dostopno na http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=601 (6. september 2007).
18. Statistični urad Republike Slovenije, SURS (2007a): *Prebivalstvo Slovenije, Prebivalstvo Slovenija, 31. marec 2007*. Dostopno na http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1048 (4. september 2007).
19. Statistični urad republike Slovenije. SI Stat podatkovni portal (2007b): *Prebivalstvo*. Dostopno na http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#05 (5. september 2007).

20. Vidmar, Gaj (2005): *Populacijska piramida*. Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004 – 2051. Medicinska fakulteta, IMBI. Dostopno na <http://www.mf.uni-lj.si/ibmi/biostat-center/index.html> (28. avgust 2007).
21. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2007): *Zavarovanci*. Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/zavarovanci.html> (15. september 2007).
22. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008a): *Invalidska pokojnina 2008*. Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/pravice/invalidska08.html> (12. januar 2008).
23. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008b): *Pod kakšnimi pogoji do državne pokojnine?* Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/pravice/drzavna.html> (11. januar 2008).
24. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008c): *Starostna pokojnina v letu 2008*. Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna08.html> (11. januar 2008).
25. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008č): *Vdovska pokojnina v letu 2008*. Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/pravice/vdovska08.html> (12. januar 2008).
26. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (2008d): *Zakaj pa ne delna pokojnina?* Dostopno na <http://www.zpiz.si/src/pravice/delna.html> (11. januar 2008).